T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI/KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

EBEVEYNLERDEKİ UTANÇ VE SUÇLULUK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARINDAKİ İÇSELLEŞTİRME VE DIŞSALLAŞTIRMA PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES BİLGİ

İSTANBUL, 2023

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI/KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

EBEVEYNLERDEKİ UTANÇ VE SUÇLULUK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARINDAKİ İÇSELLEŞTİRME VE DIŞSALLAŞTIRMA PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES BİLGİ

İSTANBUL, 2023

KABUL VE ONAY

Enes BİLGİ tarafından hazırlanan **"Ebeveynlerdeki Utanç ve Suçluluk Düzeyleri ile Çocuklarındaki İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"** adlı tez çalışmasının savunma tarihi .../…/2022 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile istanbul arel üniversitesi lisansüstü eğitim enstitüsü psikoloji anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman **Dr. Öğr. Üye Serap ÇAKICI** **İstanbul Rumeli** Üniversitesi	……...
Üye **XXXX** **XXXX Üniversitesi**	……...
Üye **XXXX** **XXXX Arel Üniversitesi**	……...

İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……. tarih ve ……. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

…….

Prof. Dr. Ali AKDEMİR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Ebeveynlerdeki Utanç ve Suçluluk Düzeyleri ile Çocuklarındaki İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…/…/2023

Enes BİLGİ

ÖZET

EBEVEYNLERDEKİ UTANÇ VE SUÇLULUK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARINDAKİ İÇSELLEŞTİRME VE DIŞSALLAŞTIRMA PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Tezi

ENES BİLGİ

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

(DANIŞMAN: DR. SERAP ÇAKICI ALPASLAN)

İSTANBUL, 2023

Ebeveynlerin düşünce, duygu ve davranışlarının çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler oluşturduğu bilinmektedir. Buradan yola çıkarak yapılan gözlemler ve üretilen sorular bu çalışmanın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Ebeveynin suçluluk ve utanç düzeyi ile çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri arasındaki ilişkinin iç yüzü nedir. Burada katılımcılara içerisinde kişisel bilgi formu, Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin bulunduğu anket formu uygulanarak söz konusu sorudaki ilişki incelenmek istenmiştir. Çalışmaya 187 kız ve 65 erkek çocuğun yanında 152 anne ve 100 baba olmak üzere toplam 504 kişi katılmıştır. Çalışma sonucunda cinsiyet, sınıf ve anne eğitim değişkenlerine göre çocuklardaki içselleştirme-dışsallaştırma problemleri ve ebeveynlerin suçluluk-utanç puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynlerin suçluluk-utanç puanları ile çocuklarının içselleştirme-dışsallaştırma problemleri puanları arasında düşük düzeyle ilişkiler bulunmuştur. Son olarak ebeveyn utanç puanları, çocuklardaki içselleştirme-dışsallaştırma problem puanlarını anlamlı şekilde yordamaktadır. Elde edilen bulgular ebeveynlerin duygu durumlarının çocukları üzerindeki etkileri göstermesi açısıyla gerek ailelere gerekse uzmanlara faydalı ve güncel bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ebeveyn, suçluluk, utanç, içselleştirme, dışsallaştırma*

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SHAME AND GUILT LEVELS IN PARENTS AND INTERNALIZATION AND EXTERNALIZATION PROBLEMS IN THEIR CHILDREN
CLINIC PSYCOLOGY MSC THESIS
ENES BİLGİ
GRADUATE SCHOOL, ISTANBUL AREL UNIVERSITY
PSYCHOLOGY
(SUPERVISOR: DR. SERAP ÇAKICI ALPASLAN)
İSTANBUL, 2023

Parents are individuals who influence children with their thoughts, feelings and behaviors. In this context, it is important to know the negative effects of parents on their children. In this study, the relationships between parental guilt and shame levels and their children's internalization and externalization problems were examined. A questionnaire including a personal information form, a Guilt-Shame Scale and a Self-Assessment Scale for 11-18 Years Old Young People was applied to the participants. A total of 504 people, including 187 girls and 65 boys, as well as 152 mothers and 100 fathers, participated in the study. As a result of the study, it was seen that there were significant differences between the internalization-externalization problems of children and the guilt-shame scores of the parents according to the gender, class and mother education variables. In addition, low correlations were found between parents' guilt-shame scores and their children's internalization-externalization problems. Finally, parental shame scores significantly predicted internalization-externalization problem scores in children. The findings provide useful and up-to-date information to both families and experts in terms of showing the effects of parents' emotional states on their children.

Key Words: *Parent, guilt, shame, internalization, externalization*

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **x**
TABLO LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖNSÖZ ..... **xiv**
1 GİRİŞ **1**
1.1 Problemin Tanımlanması 2
1.2 Araştırmanın Amacı 5
1.3 Araştırmanın Hipotezleri 6
1.4 Araştırmanın Gerekçe ve Önemi 8
1.5 Araştırmanın Varsayımları 8
1.6 Tanımlar 8
2 KURAMSAL ve KAVRAMSAL BİLGİ **9**
2.1 Utanç Kavramı 9
2.1.1 Utanç Kavramı Tanımlamaları 9
2.1.2 Utanç Kavramı Oluşumu 10
2.1.3 Utanç Türleri 11
2.1.4 Utanç Kavramının Çocuklar Üzerindeki Yansımaları 11
2.2 Suçluluk Kavramı 12
2.2.1 Suçluluk Kavramının Çocuklar Üzerindeki Yansımaları 13
2.2.2 Suçluluk ve Utanç 15
2.3 Narsisizm kavramı 16
2.3.1 Narsisizm Tanı Kriterleri 17
2.3.2 Narsisizm Tarihsel Gelişimi 17
2.3.3 Narsisizm Türleri 19
2.3.3.1 Normal Narsisizm 19
2.3.3.2 Patolojik Narisisizm (Yıkıcı Narsisizm) 20
2.3.3.3 Kırılgan ve Büyüklenmeci Narsisizm 21
2.3.3.4 Paranoid, Manipülatif, Arzulayan ve Fallik Narsizm 22
2.3.3.5 Toplumsal Narsisizm 23
2.3.4 Narsisizmi Açıklayan Kuramlar 25
2.3.5 Çocukluk Çağı Narsisizmi 26
2.4 Çocuklarda İçselleştirme/Dışsallaştırma Sorunları 27
2.4.1 İçselleştirme 29
2.4.2 Dışsallaştırma 30
2.5 Narsisizmin Çocuklarda Yansıması Olarak İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri 30
2.6 Ebeveynlerin Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin Çocuklardaki İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri ile İlişkisi 31
3 YÖNTEM **33**
3.1 Araştırma Modeli 33
3.2 Araştırmanın Örneklemi 33
3.3 Veri Toplama Araçları 33

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu ... 33
3.3.2 Suçluluk Utanç Ölçeği ... 34
3.3.3 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18) 34
3.4 İşlem ... 34
3.5 Verilerin Analizi ... 35
4 BULGULAR ... 36
5 TARTIŞMA ... 49
6 SONUÇ VE ÖNERİLER ... 53
6.1 Sonuçlar ... 53
6.2 Öneriler ... 53
6.3 Kısıtlılıklar ... 54
KAYNAKLAR ... 55
EKLER ... 62
Ek 1 – Kişisel Bilgi Formu ... 62
Ek 2 – Suçluluk Utanç Ölçeği ... 64
Ek 3 – 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18) ... 66
Ek 4 – Etik Kurul İzni ... 70
Ek 5 – Ölçek Kullanım İzinleri ... 71
ÖZGEÇMİŞ ... 72

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. Narsisizm Sınıflandırılması 24

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1. Sosyodemografik Değişkenler İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı 36

Tablo 6.2. Araştırma Ölçek ve Alt Boyut Toplam Puanları İçin Betimleyici İstatistiksel Tablo 37

Tablo 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 38

Tablo 4.4. Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 38

Tablo 4.5. Anne Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 39

Tablo 4.6. Baba Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 39

Tablo 4.7. Sınıf Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 40

Tablo 4.8. Sınıf Değişkenine Göre Post Hoc Karşılaştırma Sonuçları..... 40

Tablo 4.9. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 42

Tablo 4.10. Anne Eğitimi Değişkenine Göre Post Hoc Karşılaştırma Sonuçları..... 43

Tablo 4.11. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 44

Tablo 4.12. Akademik Başarı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 45

Tablo 4.13. Dönem Sonu Alınan Belge Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 45

Tablo 4.14. Gençlerin Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 46

Tablo 4.15. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi 46

Tablo 4.16. Katılımcıların Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi 47

Tablo 4.17. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puanlarının Yordayıcılarının İncelenmesi 48

KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ

ANOVA : Analysis of Variance

B : Standardize Edilmemiş Regresyon Katsayısı

Beta : Standardize Edilmiş Regresyon Katsayısı

DSM : The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

F : F İstatistiği

n : Kişi Sayısı

p : Anlamlılık Düzeyi

R : Belirleyicilik Katsayısı

r : Korelasyon Katsayısı

SH : Standart Hata

SPSS : Statistical Package for the Social Sciences

Ss : Standart Sapma

t : t İstatistiği

TDK : Türk Dil Kurumu

$\bar{x}$: Aritmetik Ortalama

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle bana öncülük eden, mesleki ve kişisel gelişimime değerli katkılarda bulunan, tez danışmanım olarak bu süreçte yanımda olan Dr. Serap Çakıcı Alparslan'a sabrı, fedakarlığı ve rehberliği için teşekkürü bir borç bilirim.

Yine yüksek lisans derslerindeki katkısıyla ve tez çalışmasındaki ölçekleri bulmamda yardımcı olan Dr. Ezgi Şen Demirdöğen'e teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde bana destek veren Bilgiser Tosun'a, Neşe İlik'e ve Gülcan Zeybek'e görev aldıkları okullardaki öğrencilere ulaşmam konusundaki yardımları için teşekkür ederim.

Arkadaşım Elif Hacıfettahoğlu'na manevi desteği için teşekkürler.

Her zaman sevgilerini ve desteklerini hissettiğim aileme teşekkür ediyorum. Sizler olmasaydınız başlayacak ve bitirecek gücü kendimde bulamazdım.

Bu süreçte ve öncesinde her koşulda yanımda olan sevgili eşim Tuğçe Evirgen Bilgi'ye desteği ve yardımları için teşekkür ederim.

…/…/2023

ENES BİLGİ

1 GİRİŞ

Ebeveyn olmak getirdiği birçok sorumluluğun yanında çocuğa yaklaşım tarzlarının da çocuk üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Kimi noktada ebeveynler çocukları tüm ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir algı geliştirmektedir. Bu da beraberinde hiç bitmeyen bir çocukluğu getirmektedir. Çocuklar büyümelerine rağmen çocuk olarak kalırken ebeveynleri ise onlara yetememenin getirdiği bir utanç duygusu içinde olabilmektedir. Bu utanç beraberinde ebeveynlik rollerinin sorgulanması ile suçluluk duygusunu da oluşturmaktadır (Balta, 2005).

Buna örnek olarak, aracı ile yaşlı bir kadına çarpan gencin "önümde ise koca bir hayat var ve bu hayatı arabamı kullanarak geçirmek istiyorum, önüme çıkan dikkatsiz yaşlıların bunu engellemesinden de hiç hoşnut değilim." tutumu gösterilebilir. Anne bu tutum sonucunda çocuğuna insani değer aktaramamış olmanın çaresiz ve suçluluğunu hissedebilir. Günümüzde gerek sosyal medyada gerek televizyonlarda benzeri ilişkiler görülebilmektedir. Ebeveynliğin sadece maddi olanaklar sağlamak olarak algılanması ve çocuklarına sınırsız verme ile iyi ebeveyn olmak vurgusu yapılmaktadır. Bu durum çocuğun sadece maddi olanaklarla tatmin edilmesinin mümkün olacağına yönelik bir mesaj veriyor olabilir. Çocuk bir şey istediğinde akan sular duruyor ve tüm aile için seferberlik ilan ediliyor. Bu durum doğal olarak tatmin edilmesi zor çocuklar ortaya çıkarmakla beraber çocukların sorumluluk, sabır, vicdan, utanç, gurur, mahcubiyet, suçluluk gibi sosyalliğe yönelik duyguları keşfetmesinin de önünü kestiği söylenebilir.

Bu duygular patolojik narsisizmi olan kişilerde yeterince görülmediği için sosyal ilişkilerde zorluklar ortaya çıkar. Türk Dil Kurumu (TDK), özseverlik kelimesini "kişinin kendi bedensel ve ruhsal benliğine karşı duyduğu hayranlık ve bağlılık, narsistik, narsisizm" olarak tanımlıyor (TDK, 2022). Herkes için çevresi tarafından ilgilenilmek ve onaylanmak önem olabilir. Ancak narsisistik kişilikte, kişinin kendisiyle ilgilenme düzeyi orantısız düzeydedir. Bu kendine yönelik ilgi düzeyi o kadar yüksektir ki kişi başkalarının duygu ve düşüncelerine yeterli dikkati gösteremez. Bu da kişinin sosyal ilişkilerindeki zorlukları oluşturan etmenlerden biridir.

1.1 Problemin Tanımlanması

Duygular birincil duygular ve ikincil duygular (öz-bilinç duyguları) şeklinde iki kategoride sınıflandırılabilir (Choy ve McInerney, 2005). Birincil duygular neşe, korku, öfke, mutsuzluk, iğrenme, şaşkınlıktır. İkincil duygular ise sıkıntı, övünme, imrenme, empati, suçluluk ve utanç gibi duygulardan oluşur. İkincil duygular olan öz bilinç duyguları sosyal ilişkide ortaya çıkan ve kişinin benliğini etkileyen duygulardır. Benliğin etkilenmesi durumu kişinin kendini değerlendirmesi üzerinden gerçekleşir. Bunun mümkün olması için yaşantıların "ben" üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi için gereken bilişsel kapasiteye sahip olunması gerekmektedir (Lewis, 1971). Bu açıdan da öz bilinçlilik duyguları birincil duygulardan farklılaşmaktadırlar.

Utanç ve suçluluk duyguları da ikincil duygular grubunda yer almaktadır. Utanç, gurur, suçluluk, mahcubiyet gibi duygular kişiler arası ilişkilerde deneyimlenen ve sosyal kabulle ilişkili olarak bireyleri ahlaka uygun davranışlarda bulunmaya teşvik eden duygulardır (Tangley ve Salovey, 1999). Bu duygular kişinin toplumsal ilişkiyi değerlendirme ve kendilik algısını gerektirdiği için moral (ahlaki) duygulanımlar, toplumsal duygulanımlar olarak tanımlanmaktadır (Spero, 1984).

Utanç kavramı kelime kökeni ile "ar, arlanma, ayıp, hicap, haya, mahcubiyet, mahcupluk, sıkılma, sıkılgan, teeddüp, utangaçlık, utanma, yüz" kelimeleri ile yakın ve uzak anlamlarda tanımlanmaktadr (Yalım, 1998). Bir noktada utanç kavramı kendilik algısı ile ilişkili görülmektedir. Utanç, bir yetersizliğin ya da uygunsuz bir davranışta bulunduğunun fark edilmesiyle ortaya çıkan bir duygudur (Enç, 1990). Suçluluk ise kişisel standartlar veya kişinin kendine koyulan kuralları ihlal ettiği zaman ortaya çıkan bir duygudur. Bu duygunun bir tür kişinin kendini eleştirmesi söz konusundur. Ancak burada merkezde olan şey kişinin sergilediği davranıştır. "Kötü davranışların" oluşturduğu üzüntü ve pişmanlık ön plandadır. Bu duygular kişiyi telafi davranışlarına iter. Bu durum kişinin benzer suçluluk uyandıran davranışı gelecekte tekrarlaması bakımından da öğreticidir.

Bu duyguların benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. İkisi de kişinin yaşamaktan kaçınacağı türde rahatsız edici duygular olduğu için benzerdir. Ayrıca bu duyguların ahlaki duygular olduğu da söylenebilir. Bu duygular için farklılıklardan

en belirgini duyguların merkezinde olan nesne farklıdır. Utanç duygusunda kişi benliğini nesne olarak belirlerken suçluluk duygusunda vurgu yapılan ve/veya yapılmayan davranışadır. Yani kişi suçluluk duyduğunda bunu davranışına atfederken utanç duygusunda kendi yetersizliği, eksiliği olarak görür. Bu durum suçluluk duygusunda yaşadığı duygunun kişiyi durumu düzeltme, telafi etme gibi düzeltme davranışlarına yönlenmesiyle sonuçlanır. Tangley, Warner, Flecter ve Gramzow, (1992) yaptıkları çalışmada, bu konu için "suçluluğun oluşturduğu gerilimin bireyi hem o anda tamir edici davranışlara yönelmesi için motive eder hem de gelecekte benzer hatalı davranışı göstermemesi bakımından birey için eğitici olur" tanımını yapmıştır.

Her ne kadar ölçme konusunda zorluklar yaşansa da yapılan araştırmalar utanç duygusunun suçluluk duygusuna göre psikopatolojiyle daha ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bunun nedeninin kişi tarafından değerlendirilen benlik/davranış farkı olabileceği düşünülmektedir. Bu konuda Broucek (1991), utanç, bir kimsenin kendi suçluluk ve/veya eksiklerini kabul etmenin, kendini küçük veya kusurlu olarak yargılamanın ve diğerlerinin gözünde neye benzediğinin ortaya çıkmasının tetiklediği kişisel ve acı dolu hisleri içeren bir kavram olduğunu aktarmıştır. Utanç hissi mahcubiyet ve küçük düşmeden farklı şekilde içsel ve kişisel olmakta ve başkaları tarafından bireye dayatılma mecburiyeti bulunmamaktadır. Utanç duygusunun suçluluğa göre daha acı vericidir. Bu nedenle utanç duygusuna sıklıkla çekinme hissi, küçülme, değersizlik ve güçsüzlük hisleri eşlik eder. Bu açıdan utanç kavramının "yer yarılıp içine girmek", "birinin yüzüne bakamaz olmak", "yere batmak", "yüzü olmamak", "yüzü kızarmak", gibi deyimlerle dile getirilmesi şaşırtıcı değildir (Yalım, 1998). Eksi Türkçe olarak utanç duygusu "kusurlu duruma düşmekten veya kendini öyle görmekten ileri gelen eziklik duygusu, utanma duygusu, hicap" şeklinde görülmektedir (Ayverdi, 2005).

Utanç duygusundaki bu saklanma, yüzünü örtme gibi davranışlar ile kadınların erkeklere göre daha fazla utanç duyma eğiliminde bulunması anlamlıdır. Bu açıdan yeni yürümeye başlayan çocuklardaki bir çalışmada oyuncağı kıran kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha fazla utanç davranışı gösterdikleri gözlenmiştir (Barrett, Zahn-Waxler ve Cole, 1993). Bu durum kadının toplumdaki ayrımcı algılanması ile ilişkili olabilir. Utancın nedenlerinden biri, kişinin kendisini

sosyal nesne olarak değerlendirirken başkaları tarafından aptal, beceriksiz ve yetersiz olarak değerlendirileceği inancıdır. En beceriksiz ve yetersiz olduğumuz zaman bebekliktir. Bu açıdan utancın temelleri bebeklikte atılır. Hatta bebekler hayatta kalmak için birincil bakım verene (anneye) bağımlıdırlar. İlerleyen zamanlarda ise bu yetersizlik duygusu doğru ya da uygun olmayan davranış sergilemesiyle kişinin dışarıdan yetersiz görünmesi şeklinde belirir. Bu da utanç duygusuna neden olurken kişi hem davranışı sergileyen hem de davranıştan etkilenen olur. Şu konumda önemli olan birinin onu, utanç duygusu oluşturacak davranışı sergilerken görmesi gerekmez. Burada benliğin ayrımı gündemdedir, gözleyen benlik, gözlenen benliği ayıplar. Bu açıdan utanç duygusu benliğe dair olduğu için suçluluğa göre daha acı vericidir. Uyanan duygu karşısında kişi saklanma, kaçma, yerin dibine girip yok olma arzusuna sebep olur (Lewis, 1971).

Suçlulukta ise benliğin kendini değerlendirmesi söz konusu değildir. Suçluluk, kişinin kendi kurallarının karşılanmadığı, kendi koyduğu sınırın aşılması sonucu oluşan bir duygudur. Burada vurgu yapılan veya yapılmayan davranışa olmakla beraber davranış sonucu ortaya çıkan pişmanlık duyusu hakimdir. Pişmanlık ve üzüntü duygusu da bireyi tamir etme davranışı sergileyeme iter. Bunun sonucunda yapılan yanlış davranışın tekrarlanması azalır. Pişmanlık ve tamir davranışının varlığı ve vurgunun benliğe yönelik olmaması nedeniyle, utanç olmaksızın suçluluk eğilimlerinin psikolojik uyumsuzlukla ilişkili olmadığı, utanç eğilimlerinin psikolojik problemlerin çoğu ile ilişkili olduğu görülmüştür (Tangney, Burggraf ve Wagner, 1995).

Suçluluğun oluşumunda söz konusu kişisel kurallar, sınırlar ve ahlak anlayışı ruhsal topolojide üstbenlik olarak adlandırılır. Üst benliğin gelişimi preödipal dönemde başlar. Ebeveynlerin ahlaki kabulleri ve yasakları çocuğun ruhsallığını erken dönemlerinden itibaren etkiler. Preödipal dönemde çocuk kendisini yaşadığı çevreye uyum sağlamak için çeşitli kurallara uymak zorunda kalır, sonra da bu kuralları içselleştirir. Bu içselleştirme ilerleyen yaşlarda da devam eder. Çocuğun çeşitli arzular din, okul ve sosyalleşmeyle bastırılır. Bunun sonucunda da vicdan veya bilinçdışı suçluluk duygusu ortaya çıkar. Bastırmanın hızı söz konusu duyguların gücünü belirler, bastırma hızlı gerçekleşmişse eğer üstbenlik o kadar güçlü olur. Vicdan ve bilinçdışı suçluluk duyguları üst benliğin, benlik üzerindeki

etkisi olarak görülür hale gelir. Bu etki çocuğun içselleştirdiği kural koyucu ebeveyn rolünün öğretmenler ve başka yetkililer tarafından temsil edilir. Freud bu konuda "Onların emirleri ve yasakları benlik idealinde güçlü olarak kalır ve vicdan kalıbı içinde ahlaki sansür uygulamayı sürdürür" demiştir (Freud, 2002). Yani vicdan işlevini üst benliğe yükleyip, suçluluk bilincini benlikle üstbenlik arasındaki gerilimin ifadesi olarak kabul edersek, benlik kendi idealinin, üstbenlik istemlerini karşılayamadığı algısına anksiyete duygularıyla (vicdan anksiyetesi) tepki verir (Algedik, 2015).

Vicdan anksiyetesinden farklı olarak, Einstein ve Lanning (1998), suçluluğu iki şekilde sınıflandırmıştır: Endişeli suçluluk ve empatik suçluluk. Endişeli suçluluk duyan kişide ceza almaya yönelik korkusu suçluluğu duygusunu ortaya çıkarır. Bu kişiler, utanç duyma eğilimi yüksek olan kişiler gibi nevrotik kişilik özellikleri gösterirler. Empatik suçluluk ise kişinin suçluluk duyma nedeninin düzeltilmeye, yaptığı hatayı tamir edilmeye yönelmesine neden olan suçluluk duyma biçimidir. Bu şekildeki suçluluk duyma kişiyi uyumluluğa yöneltir. Empati duygusu sosyal ilişkileri geliştirir ve kişiyi yardımlaşmaya yöneltir. Lewis (1985) yaptığı çalışmada utanç eğiliminin açıkça sergilenen kaygı semptomlarının en tipik örneği olan histerik durumla ilişkili olduğu vurgulamıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ebeveynlerdeki utanç ve suçluluk düzeyleri ile çocuklarındaki narsisizm düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu açıdan araştırma ebeveyn ve evlatları arasındaki nesiller arası aktarım ve/veya ebeveyn-çocuk ilişkilerinin narsisizm, suçluluk ve utanç etkileşimine yönelik bir öngörüde bulunmaktadır. Literatürde daha çok öz bilinçlilik duyguları ve utanç ve suçluluk duyguları üzerine yapılan çalışmalara rastlanmış olup narsisizm bu çalışmalara dahil edilmemiştir. Ebeveyn-çocuk ilişkisin de çalışmaya dahil olduğu için ve narsisizmin temelleri anne-bebek ilişkisinde atılmasından dolayı hem nesiller arası aktarım hem de ebeveyn çocuk etkileşimi incelenecektir.

1.3 Araştırmanın Hipotezleri

Yapılan çalışmada sınanan hipotezler şu şekildedir:

1. Çocukların sınıfına göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
2. Çocukların anne sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
3. Çocukların baba sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
4. Çocukların anne eğitim durumuna göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
5. Çocukların baba eğitim durumuna göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
6. Çocukların akademik başarısına göre göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
7. Çocukların aldıkları belge türüne göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
8. Çocukların sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
9. Çocukların kardeş sayısına göre ebeveynlerin utanç düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
10. Çocukların sınıfına göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
11. Çocukların anne sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
12. Çocukların baba sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
13. Çocukların anne eğitim durumuna göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
14. Çocukların baba eğitim durumuna göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
15. Çocukların akademik başarısına göre göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.

16. Çocukların aldıkları belge türüne göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
17. Çocukların sosyal medya kullanımına göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
18. Çocukların kardeş sayısına göre ebeveynlerin suçluluk düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
19. Çocukların cinsiyetine göre içselleştirme sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
20. Çocukların sınıfına göre içselleştirme sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
21. Çocukların baba eğitim durumuna göre içselleştirme sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
22. Çocukların akademik başarısına göre göre içselleştirme sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
23. Çocukların aldıkları belge türüne göre içselleştirme sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
24. Çocukların anne sosyal medya kullanımına göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
25. Çocukların baba sosyal medya kullanımına göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
26. Çocukların anne eğitim durumuna göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
27. Çocukların baba eğitim durumuna göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
28. Çocukların sosyal medya kullanımına göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
29. Çocukların kardeş sayısına göre dışsallaştırma sorunu düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir.
30. Çocukların içselleştirme sorunları ile ebeveynlerin utanç düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
31. Çocukların içselleştirme sorunları ile ebeveynlerin suçluluk düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
32. Çocukların dışsallaştırma sorunları ile ebeveynlerin utanç düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

33. Çocukların dışsallaştırma sorunları ile ebeveynlerin suçluluk düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

1.4 Araştırmanın Gerekçe ve Önemi

Çocukluk bireyin yaşantısını önemli ölçüde etkileyen bir gelişim dönemidir. Bunun yanında ebeveynlik de hem bireyin hem de ebeveynin yaşamında etkili bir sosyal etkileşim sürecidir. Yapılan çalışama, ebeveynler ile çocuklar arasındaki etkileşimin dinamik yönlerinin incelenmesi açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikle çocukların gerek şuanki gerek yaşamlarının devamındaki psikolojik sağlıklarının korunması noktasında ebeveynlerin tutum ve davranışlarının önemi aktarılmak istenmektedir. Elde edilen bilgilerle alanyazına güncel bilgiler kazandırmanın yanında uzmanlar için de faydaları öneriler sunulacaktır.

1.5 Araştırmanın Varsayımları

Yapılan çalışmada;

- Kullanılan ölçme araçlarının ölçülmek istenen kavramları iyi ölçtüğü,
- Seçilen örneklemin evreni iyi temsil ettiği,
- Katılımcıların samimi ve içten yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

1.6 Tanımlar

Utanç: İçselleştirilen değerlerin yok sayılması sonucunda yaşanan olumsuz duygular bütünü (Bugay ve Demir, 2011).

Suçluluk: Yapılan herhangi bir yanlış ve hata sonrasında bireyin kendisine yönelttiği atıf (Basile ve Mancini, 2011).

Narsisizm: Patolojik düzeyde kendini sevme durumu, öz severlik (Koşan, 2015).

2 KURAMSAL VE KAVRAMSAL BİLGİ

2.1 Utanç Kavramı

Utanç kavramı, birey içselleştirmiş olduğu bazı ahlaki değerlerini çiğnediğini düşündüğünde benliğini olumsuz şekilde değerlendirmesi sonucu yaşamış olduğu, kendini değersiz ve güçsüz hissettiği duygular bütünüdür (Bugay ve Demir, 2011). Utanç duygusu, kişinin benliğine dair suçlu hissettiğini gösteren "ben" hata yaptım şeklinde olumsuz değerlendirmeleri de barındırır. Kişi bulunduğu çevrede kendisini yetersiz ve değersiz hissederek bunun sonucu olarak da başkalarının değerlendirmelerine odaklanır. Utanç duygusu bireyin benliğini kendi değerlendirmesi ve başkalarının gözündeki değerlendirmesi ile ilişkili olup, estetik ve ahlaki değerleri de barındırmaktadır. Bireyin hayatında yaşanan olumsuz olaylar karşısında, benliğinin olumuz olarak değerlendirmesidir (Kula, 2012). Utanç duygusunda çoğu zaman başka birisinin değerlendirmesi ile gerçek veya sanılan bir kaygı duygusu mevcuttur. Çocuklarda ve yetişkinlerde çoğunlukla utanç duygusuna özgüven eksikliği, değersizlik, güçsüz olma ve iletişim sorunları gibi problemlerin eşlik ettiği görülmektedir (Dolezal, 2012).

2.1.1 Utanç Kavramı Tanımlamaları

Utanç kavramı, birçok bilim adamı ve ekol tarafından tanımlanmıştır. Sigmund Freud'a göre utanç, odipus kompleksinin çözümlenmesiyle oluşan zihinsel güçlerin, cinsel ve saldırgan dürtüleri ve içtepileri sınırlandırmaya başlamasıyla meydana çıkan gerilimden doğan bir duygu türüdür. Miller'ın tanımına göre utanç, bireyin hissetmiş olduğu eksikliklerini kabullenmesi ve kendisini hatalı ve küçük şeklinde yargılamasıyla diğer kişilerin gözünde nasıl yer aldığının ortaya çıkışıyla tetiklenen bireysel ve acı dolu duyguları içermektedir (Tetik, 2011; Velleman, 2001).

Tarihsel süreçte felsefi bakış açısına göre utanç, bireyin farklı kişiler tarafından ne şekilde yargılandığına dair kaygıya neden olan kendisini değerlendirme duygusu şeklinde saptanmıştır. Aynı şekilde bu bakış açısına göre bir kişi dış

görünüşünün ve davranışlarının farklı insanlarca olumsuz şekilde değerlendirildiği hissine kapılırsa yanlış bir şeyler yaptığını fark eder. Bu durum bireyde kaygı yaratır diğer kişilerden farklı ve kabul edilmeyen bir davranış sergilediği için bu olayın hiç yaşanmamasını ister ve yoğun şekilde utanç duyar (Akıncı, Cesur Altıntaş, 2020; Sığrı, Tabak ve Sağır, 2010).

Şema terapi modeline göre utanç kavramı, utanç/kusurluluk şemaları ile açıklanabilir. Kişilerde utanç/kusurluluk şemalarının altında kişinin öz benliğine karşı hissettiği eksiklik duyguları yatmaktadır. Bireyin algıladığı bu kusurların; kabul görmeyen cinsel istekler, agresif dürtüler ve herkes tarafından gözlemlenebilen sosyal eksiklikler olabileceği yapılan araştırmalarda belirlenmiştir (Akt.: Tetik, 2019).

Alan yazında utanç duygusunun etkisinin anlık yaşandığı belirlenmiştir. Bu etki uyarana yanıt olarak insan bedeninde istemsiz meydana gelen beynin limbik sistemiyle doğrudan ilgili otonom sinir siteminin aracı olduğu bir durumdur (Bugay ve Demir, 2011). Bu etkinin kökeni psikanalitik bakış açısıyla; bilinçdışındadır. Utanç duygusu anlık olarak gelişir ve fiziksel belirtileri kan damarlarının genişlemesi ve yüzün kızarması olarak şeklinde görülür. Yapılan araştırmalarda kişilerin en mutlu amlarında bu anın hak edilip edilmediği, değerlilik gibi duyguların sorgulandığı zamanlarda utanç duygusunun meydana çıktığı belirlenmiştir (Cohen ve ark., 2011).

2.1.2 Utanç Kavramı Oluşumu

Utanç duygusu, çoğu zaman çocukların 0-3 yaş erken dönemde yaşamış olduğu olumsuz ve yıkıcı ebeveyn davranışları ile meydana gelmektedir. Ebeveynlerin bebeklerin gelişim döneminde özellikle çevreyi tanıma ve keşfetme gibi davranışlarının her zaman engellenmesi ve sert tepkiler verilmesi sonucunda çocuklarda kendilerine dair yetersizlik duygusu oluşmaktadır. Yaşanılan bu tür durumlar utanç duygusunun çocuğun duygusal yapısında baskın ve zorlayıcı bir yer edinmesine yol açmaktadır. Ayrıca bu tür çocuklar da utanç yeni girişimlerinin çoğunda başvurduğu bir duygu olarak da karşımıza çıkmaktadır (Akbağ ve İmamoğlu Erden, 2010).

2.1.3 Utanç Türleri

Utanç kavramı içsel ve dışsal utanç olarak iki türde incelenebilir. İçsel utanç bilişsel süreçler ile doğrudan ilgilidir. Bireyin kendi kişilik özellikleri, nitelikleri, yetenekleri ve davranış örüntüleri içsel utanç kavramından etkilenmektedir. Bu nedenle içsel utanç kavramının, kişilerde kendilik yönelimli duygularla (kendisinden tiksinme davranışı gibi) ve olumsuz kendilik değerlendirmeleri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Dışsal utanç kavramı ise toplum tarafından damgalanma farkındalığı ve bilinci kavramları ile ilişkilidir. Dışsal utanç çoğunlukla toplumsal utanç olarak nitelendirilirken içsel utanç ise şahsi utanç olarak nitelendirilir (Erdoğan, 2019).

2.1.4 Utanç Kavramının Çocuklar Üzerindeki Yansımaları

Çocuklarda utanma duygusu iki yaşın sonlarında ayrışma ve bireyselleşme dönemi deneyimleri ile doğrudan ilişkilidir. Ayrışma-bireyselleşme evresi, çocuğun çevresindeki kişilerden ayrı bir birey olduğunu fark etmesi, kendi karakterini oluşturması ve özerklik duygusunu yaşaması açısından son derece önemlidir. Bu evrede bakım verenlerin veya ebeveynlerin çocuğa karşı tavrı, çocuğun utanç kavramının zihninde şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Efthim, Kenny ve Mahalik, 2001).

Çocuklarının bireyselleşmesine izin vermeyen, aşırı kontrolcü, eleştirel ve baskıcı tutuma sahip olan ebeveynler çocuğun öz benliğini utanç verici olarak algılamasına yol açmaktadır. Çocuk kendisi gibi davrandığında ebeveynleri ve çevresindeki diğer insanlar tarafından sevilmeyeceğini, bu nedenle kendisinden beklenen davranışlara uyum sağlaması gerektiğini düşünür. Bu beklentileri karşılamadığı her zaman da utan duygusunu yoğun şekilde hissetmektedir. Kendi benliğinde kabul edilmeyen yanların olduğunu düşünen çocuk sürekli olarak diğer kişilerin gözündeki görünüşü hakkında tetikte olacaktır (Hafız, Gülveren ve Buket, 2012).

Utanç duygusu kendisini çocuklarda fiziksel biçimde dışa vurabilir. Çocukların birçoğu utanç anında kızarır, başını öne eğer, sessizleşir ve kendisini dış çevreden soyutlar. Utanç duygusunun çocuklarda yol açtığı duygulardan ilki öfkedir

(Tetik, 2019). Belirli bir durum karşısında utanç hisseden çocuklar sinirlenebilir ve bu sinir zamanla intikam duygusuna dönüşebilir. Çocuklar kendilerini utandırdığını düşündüğü duruma veya kişiye agresif davranışlar sergileyebilirler. Bu agresiflik durdurulamadığında zamanla fiziksel veya duygusal şiddete dönüşebilir (Cohen ve ark., 2011).

Çocukların utanç duygusunu en çok hissettiği durumlar çeşitlilik göstermektedir. Bu durum nedeni; yaşamın çocukluk dönemi farklı sosyal durumlara uyum sağlama evresidir. Yaşam tecrübelerinin azlığı çocukları hata yapmaya ve sonucunda da utanç duymaya itebilir. Çocuklar çoğunlukla aşağıdaki durumlarda utanç duymaktadır (Hafız, Gülveren ve Buket, 2012):

- Farklı insanların önünde yapılan başarısız faaliyetler,
- Herhangi bir konu veya faaliyet hakkında yeteneklerini göstermeye zorlanma,
- Yemek yeme sırasında dökmek veya alt ıslatmak,
- Topluluk önünde konuşma veya konuşmaya zorlanma,
- Öncesinde utanç ile sonuçlanmış olayların tekrar etmesi veya tekrar konuşulması.

2.2 Suçluluk Kavramı

Çalışmamızın önemli kavramlarından birisi olan suçluluk duygusunu tanımlamadan önce "suç" kavramının ne anlama geldiğini ve yapılan genel tanımından söz edeceğiz. Suç kavramı evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte farklı toplumlarda suça ait tanımlamalar yapılmış teoriler öne sürülmüştür (Einstein ve Lannig, 1998). Yapılan en genel tanımı ile suç kavramı, içinde yaşanılan toplum ve otoriteler tarafından belirlenmiş olan kuralları bozma veya karşı gelme şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kapsamda suçluluk kavramı, toplumun ahlaki kurallarının ve normlarının önemsenmediği veya ihlal edildiği düşüncesinin yol açtığı rahatsızlık ve pişmanlık duygusu şeklinde tanımlanmaktadır. Kişi, ihlal ettiğini düşündüğü normları ve kuralları içselleştirdiği zaman suç

duygusundan söz edilebilir. Pişmanlık ile kendisini gösteren bu duygu ile birey kendisini istemeden cezalandırmış olur (Trebby ve Bruno, 2012).

Suçluluk duygusu çoğunlukla kişilerde belirli bir davranış üzerine yoğunlaşır. Yani suçluluk belli başlı bir eylemdir. Böylelikle suçluluk içinde davranış kalıpları kendisinde ayrı şekilde değerlendirilmektedir. Suçluluk duyulan şey ve pişmanlık duygusunu harekete geçirmek için çoğu zaman görev yapan bir gerginlikte vardır. Bu nedenle suçluluk duygusuna çoğu zaman pişmanlık, öfke, kaygı ve gerginlik duyguları da eşlik etmektedir. Suçluluk duygusu benliğin tümü ile ilgili değil belirli davranış örüntüleri ile ilişkilidir bu nedenle suçluluk deneyimleri utanç duygusu deneyimleri kadar acı verici değildir (Örs Gevrekçi ve Çırakoğlu, 2017).

Lewis' e göre (1971) suçluluk duygusu davranış ile ilişkilendirilir. Suçluluk bireyin yaptığı ya da yapmadığı davranışlar sonucu oluşmaktadır. Bunlar; yalan söylemek, verilen işleri tam ve zamanında yapmamak, hırsızlık yapmak vb. suçluluk yaşayan birey "ben yanlış yaptım" şeklinde düşünmektedir (Akt.: Basile ve Mancini, 2011). Weiner (1985) bireyin çaba göstermemesi nedeniyle olumsuz bir durum ya da davranış ortaya çıkmışsa bu durumu "suçluluk" olarak nitelendirmektedir. "Loure' in bakış açısına göre suçluluk, "kişiyle yaşadığı çevresi arasında karşılıklı yaşanan etki ve tepkiler sonucu oluşmaktadır. Yaşanan bu gibi durumlarda kişilerde azı özel kişilik özelliklerinin oluşmasına yol açar" şeklinde tanımlamaktadır (Seriner, 2019).

Suçluluk duygusunun çocuklarda ve yetişkinlerde birçok psikopatoloji ile beraber görüldüğü saptanmıştır. Bu psikopatolojilerin bazıları; anksiyete, depresyon, yeme bozuklukları, bipolar bozukluk bağımlılık, davranış problemleri ve obsesif kompulsif bozukluklardır. Suçluluk duygusu, bu duyguyu aktif olarak yaşamayan kişilerde dahi birçok psikopatolojinin altındaki neden olarak görülebilir. Kişilerin kendilerini sürekli olarak suçlu hissetmeleri halinde bilişsel bozukluklar oluşabilir (Bastin ve ark., 2016).

2.2.1 Suçluluk Kavramının Çocuklar Üzerindeki Yansımaları

Çocuklarda suçluluk duygusunun gelişimi ve ortaya çıkışının iki temel nedeni vardır. Bunlardan ilki, çocuğun psikolojik (duygu, düşünce) açıdan gelişimine ait

özelliklerin, okul öncesi dönemde suçluluğu pekiştirici olması ikincisi ise, çok ve bakım vereni arasındaki iletişim ve etkileşimdir. 2-5 çocuklar kendilerini bulunduğu çevrenin hatta dünyanın merkezinde olarak görürler. Bu evrede çocuk çevresindeki olan biten her şey ile kendisi arasında bir ilişki kurar. Örneğin; ebeveynlerinin ses tonları yükseldiğinde, tartıştıklarında çocuğun bu durumun kendisinden kaynaklandığını düşünmesi ve kendisini suçla hissetmesi muhtemeldir (Trebby ve Bruno, 2012).

Bu dönemde çocuğun bilişsel gelişimiyle ilgili görülen başka bir özellik, içinden dileyerek veya düşünerek bazı şeyleri yapabildiğini düşünmesidir. Mesela annesine çok kızgın bir çocuk, annesinin başına kötü şeyler gelmesini içinden hem ister hem de bir yandan bu durum onun suçluluk duymasına neden olur. Benzer şekilde bu evrenin psikolojik gelişim özelliklerini barından mükemmeliyetçilik de çocuğun suçluluk duygularını meydana çıkartabilir (Bastın ve ark., 2016).

Ebeveynlerin söyleyeceği tüm şeylerin çocuklar tarafından ciddiye alınabileceği ihtimali unutulmamalıdır. Örneğin; annesinden gördüğü yoğun ilgi ve sevgiden dolayı çocuk "öf anne çok sıkıldım" diyebilir. Bu söylemin ardından anneden "sen artık bizim kızımız olma o zaman" gibi bir söylemin gelmesi çocuğun hem yoğun suçluluk hissetmesine hem de gerçekten böyle bir şeyin yaşanabileceğini düşünerek korkmasına neden olacaktır. Bu noktada bahsedilmesi gereken önemli bir kavramda "örtük suçluluk" kavramıdır. Bu kavram, aileler tarafından çocuk doğduktan itibaren bilinçsiz şekilde yapılan bilinçdışı aktarımlarla oluşmaktadır (Cirhinlioğlu ve Güvenç, 2011). İlgili aktarımlar için örnekler şu şekilde verilebilir:

- Ben seni iyi bir şekilde yetiştirebilmek için işimden ayrıldım.
- Doğumundan sonra ben çok hastalandım.
- Yaramazlıkların yüzünden babanla hep kavga ediyoruz.
- Baban sana güzel şeyler alabilmek için çok çalışıyor.
- Biz babanla eskiden çok iyi geçiniyorduk.

Çocuk doğduğu andan itibaren yukarıdaki ve benzeri cümlelerin kurulması dahil olmak üzere varlığı ile suçluluk hissetmesine yol açmaktadır (Trebby ve Bruno, 2012). Çocuklarda suçluluk duygusunu oluşturmamak için ebeveynlere de bazı görevler düşmektedir. Bu görevlerin bazıları aşağıdaki gibidir;

- Ebeveynler çocuğu hata yaptığında suçlayıcı bir dille eleştirmemeli,
- Çocuk olumsuz duygu gösterdiğinde örneğin ağladığında ona kızmamalı ve onu kabul etmeli,
- Çocukların davranışlarına abartılı ve büyük tepkiler verilmemeli
- Çocuk belirli idealler ve kalıplar ile baskılanarak büyütülmemelidir.

Günümüzde yapılan bazı araştırmalar çocuklarda görülen aşırı suçluluk duygusunun depresyon, stres, kaygı, obsesif kompulsif bozukluk gibi ruhsal ve zihinsel bazı bozuklukların gelişiminde önemli rolünün olduğunu göstermektedir (Gilligan, 2003).

2.2.2 Suçluluk ve Utanç

Utanç duygusu yapılan yanlış bir durumun farklı kişiler tarafından görülesinden ortaya çıkarken suçluluk duygusu bireyin yaptığı davranışın kendi standartlarına uygun olmadığını düşünmesinden dolayı ortaya çıkar (Kula, 2012). Utanç duygusu bireyin benliğine olumsuz etki ederken, suçluluk duygusu, olumsuz şekilde değerlendirilen, kendine has davranış örüntüleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle; suçluluk bireyin benliğini ve öz kimliğini etkilemez. Suçluluk duygusunda, gerçekleştirilen kötü davranış üzerine pişmanlık ve gerginlik hisleri vardır. Yaşanan bu gerginlik ve pişmanlık çoğu zaman onarılmış eylemleri besler ve motive eder. Bu durum yaşanan zararın veya işlenen suç unsurunun tamir edilmesine kolaylıklar sağlar (Akbağ ve İmamoğlu, 2010).

Benzer şekilde Tangney (2002) suçluluk ve utanç kavramlarının özelliklerini birlikte incelemiş ve aşağıdaki şekilde belirtmiştir (Akt.: Erdoğan, 2019):

- Suçluluk kavramı, toplum tarafından ahlaki davranışlara yön verirken utanç kavramı böyle bir etkiye sahip değildir,
- Utanç kavramının psikopatolojileri tetiklediği görülürken, suçluluk kavramı psikopatoloji belirtilerini engelleyici özelliktedir.
- Utanç hissini yaşandığı bazı durumlarda öfke davranışı gözlemlenirken, suçluluk halinde bu etki çok fazla görülmemektedir.

- Utanç duygusu kişide empati yapmayı güçleştirirken, suçluluk hissi empati düzeyini arttırabilmektedir.
- Suçluluk duygusu, kişiyi sorunlarını çözmek istemesine teşvik ederken, utanç duygusu kişinin saklanmasını ve topluluklardan kaçınmasına neden olmaktadır.

2.3 Narsisizm kavramı

Narsisizm kavramı ismini Yunun mitolojisinde bir kahraman Narcissus'tan almaktadır. Yunan mitine ait bu olan bu öykünün Narsisizm ile ilişkilendirilmesi tesadüfen olmamıştır. "Kibirlilik, ben merkezcilik ve kendini aşırı beğenme ve önemseme" gibi tanımlamaları yapan narsisizme ait pek çok öğe mitin ana kahramanı Narcissus'la eşleşmektedir. Genç bir erkek olan Narcissus bir gün gök kenarında kendi yansımasına âşık olmuş ve göl kenarında yansımasına sarılırken boğularak ölmüştür (Gürsu ve Apaydın, 2016).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde bakıldığında narsisizm kavramı "öz severlik" terimine karşılık gelmektedir. Öz severlik teriminin tanımı incelendiğinde "Bireyin kendi fiziksel ve ruhsal benliğine bağlılık ve aşırı hayranlık" şeklinde karşılık bulmaktadır. Alan yazında yapılan en genel tanımlama ile narsisizm kavramı ise; kişinin vücuduna karşı cinsel haz duyması, kendine âşık olması, kendini aşırı beğenmesi ve kendisine hayran olması gibi anlamlar da karşımıza çıkmaktadır. Narsisizm kavramının temel özelliklerinden birisi kendilik imgesinin abartılı şekilde ön plana çıkartılarak diğer bireylere gösterilen ilginin azlığıdır (Koşan, 2015).

Lasch'a (1979) göre, narsisizm kavramı bireyin kendisini sevmesinden ve hoşlanmasından çok saldırgan dürtüleri bastırmak adına oluşmuş bir savunma mekanizmasıdır. Çevresindeki sosyal ilişkilerinde redde uğrayan kişi, kendi benliğine yönelir ve barındırdığı sevgi zaman içerisinde nefrete dönüşür. Kernberg'e (2012) göre narsisizm kişinin kendi benliğine hissettiği aşırı sevgi ve hayranlıktır.

2.3.1 Narsisizm Tanı Kriterleri

Narsisizm kavramına ilk olarak "Patolojik Narsisizm" kavramı ile DSM- III' (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition, Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı, Üçüncü Baskı) te rastlanmaktadır. DSM-5' tanı kitabının eksen yapısında yapılan bazı değişikliklerle beraber "narsistik kişilik bozukluğu, genç yetişkinlik evresinde başlayan ve farklı şartlarda ortaya çıkan hayranlık ihtiyacını, büyüklenmeciliği ve empati yoksunluğu ile görülen ve aşağıda belirtilen kriterlerden en az beşini içine alan bir örüntü" şeklinde yerini almaktadır. Bu kriterler (APA, 2013):

1. Sınırsız güç, sınırsız başarı, sınırsız zekâ, sınırsız güzellik veya hayalindeki güzellik gibi düşüncelerle sürekli meşgul olma,
2. Kişinin kendisinin çok önemli ve büyüklenmeci bir duyguya sahip olma,
3. Eşi bulunmaz ve özel olduğuna ve ancak üst seviye insanlar tarafından anlaşılabileceğine, onlarla ilişkide bulunması gerektiğine inanma,
4. Çevresindekilerden aşırı hayranlık bekleme,
5. Diğerlerine haset duymak ve diğerlerinin de ona haset duyduğuna inanmak,
6. İkili ilişkilerde sömürücü olmak (insanları kendi çıkarları için kullanmak)
7. Empati duygusundan yoksun olmak,
8. Küstah ve kibirli davranış veya tutumlar sergileme,
9. Hak sahibi olduğuna inanma.

2.3.2 Narsisizm Tarihsel Gelişimi

Narsisizm kavramı psikoloji biliminin alan yazınına ilk olarak 1898 senesinde Havelock Ellis' in kullanımıyla girmiştir. Ellis bu kavramı "narcissus like" sözüyle tanımlamıştır. Bu sözün açıklaması bireyin hissettiği cinsel hazlardaki, kendisini beğenme durumunda bireyin kendisini tamamen yitirmesi ve bireyin bu gibi durumlarla kendisini meşgul etmesi şeklinde açıklanmıştır. Kısa bir süre sonrasında

1899 yılında Nceke, Ellis'in yazmış olduğu makalenin Almanca özetini yapmıştır. Yazılan bu özette kişinin kendi bedenine cinsel bir obje gibi davranması ve bir sapkınlığı işaret eden "Narcissismus" kelimesini vurgulamıştır (Pulver, 1970). Otto Rank'ın 1911'de narsisizmi konu olan ilk psikanalitik makaleyi ele aldığı bu yazısında narsisizmi cinsel olmayan kibir, öz sevginin bir özelliği ve kendine hayranlık olarak vurguladığı görülmektedir (Karakuş, 2017).

Nacke'in narsisizm kavramı hakkında açıklamaları Freud'un da dikkatini çekmiştir. Freud 1910 senesinde, "Cinsellik Üzerine Üç" makale yazıların narsisizm kavramından dipnot olarak söz etmiştir. Freud' un 1914'te "Narsisizm Üzerine: Bir Giriş" adlı yazısıyla narsisizmi hayat boyu devam eden, sıralı evrelerden geçen bir gelişim süreci olarak kavramlaştırarak ilk önemli çalışmasını yaptığı bilinmektedir. Ayrıca Freud bu çalışmasında narsisizm kavramını libidinal yatırım ile doğrudan ilişkilendirdiği de vurgulamıştır. Birincil narsisizm, egoyu dış etmenlerden ayırmadan önceden kişinin egosuna yatırılan libidoya atıfta bulunan narsisizm çeşidi olarak sınıflanmaktadır. Freud'a göre he bireyin birincil narsisizm şeklinde isimlendirilen bir narsisizm ölçüsünün varlığı ve bu ölçünün çok aşırı olmadığı sürece bireylerin sağlıklı bir benlik saygısı geliştirebileceği ve birincil narsisizmin kişinin hayatında yayılarak ilişkilere dağılacaktır. İkincil narsisizm türünün, narsisizm kavramının patolojik yönü olduğunu farklı kişilere yönetilmesi gereken libido ve aşkın, bireyin kendisine doğru yönelmesinden kaynaklı sağlıksız olduğunu vurgulanmaktadır (Freud, 2017).

Narsisizm olgusunun modernleşmesinde ve narsistik kişilik bozukluğunun zamanla şekillenmesinde büyük etkilerden birisinin de Heinz Kohut ve Otto Kernberg'in teorilerinin olduğu görülmektedir. Freud' un narsisizme bir psikopatoloji olarak bakmasının aksine, Heinz Kohut' un bu kavramın sağlıklı bir şekilde var olabileceğini düşündüğü, Kohut narsisizmin çocukluk çağında ebeveynlerin ve bakım verenlerin çocuklarla empatik bir ilişki kurmamasının sonucunda meydana geleceğini ileri sürdüğü görülmektedir. Hotchkiss, Kohut'un narsistik kavram tanımını "öz benlik saygısı zayıf, acımasız, yardıma muhtaç, depresif, derin bir güvenilmezlik, fazlaca değersizlik, reddedilme ve reddetme duygusu içinde olan insan" şeklinde açıklamaktadır (Gürsu ve Apaydın, 2016).

Kohut' un tanımlamalarına karşılık Kernbern'in (1970) "Nesne İlişkileri" yaklaşımı ile narsisizm kavramının gelişiminde çatışmayı ve saldırganlığı vurguladığı, bu "çatışma modelinde" kişilerin erken çocukluk evrelerindeki kayıtsız, saldırgan, sevgisiz ve soğuk ebeveyn tutumlarının, çocuğu geri çekilme gibi zorlayıcı duygulara ittiği ve bu duyguların çocukta iyi nesneleri içselleştirememesindeki öfkesine karşılık olarak savunan görkemli bir yapıya evrildiği vurgulanmaktadır. Kohut' a göre patolojik olarak narsist kişilerde aşağılanma, idealleşme, inkâr gibi savunma mekanizmalarının daha yaygın; üzüntü, yas ve suçluluk gibi duyguları hissetme durumlarının eksik olduğu ve asıl etkisinin utanç, kıskançlık ve öfke şeklinde ortaya çıktığı belirtilmiştir (Labuschagne, 1996).

2.3.3 Narsisizm Türleri

Narsisizm kavramının yapılan araştırmalarda incelenmeye başlanılması sonrası, çok farklı narsisizm türleri ve sınıflaması yapılmıştır. Narsisizm özellikle bir kişilik şeklinde tanımlamanın yanı sıra olumlu yanlarının varlığı da yapılan çalışmalarda ele alınmıştır. Bu kapsamda bazı farklı narsisizm türleri tanımlanmıştır bunların bazıları aşağıdaki gibidir.

2.3.3.1 Normal Narsisizm

Normal narsisizm kavramı, bireyin sosyal çevresi ile uyumlu bir şekilde olduğunu tanımlamaktadır. Kişilerde normal olarak görülen bu narsisizm türü ideal ve istenen bir örgütlenme biçimidir. Normal narsisizm de birey, hem sosyal çevresinde yer alan kişilerin hem de kendisinin beklentilerini giderebilme duygusuna ve özgüvenine sahiptir. Bireyin kendisine verdiği değer ve özgüveni oldukça olumlu düzeydedir, bu kapsamda birey dışarıdan gelebilecek yıkıcı eleştirilerden etkilenmemektedir (Erdoğan ve Öztürk, 2019). Bu narsisizm türünün önemli bir başka özelliği kişinin öz değer duygularını dışarıdaki farklı faktörlerle doyurma ihtiyacı hissetmemesidir. Kişinin çevresindekilerin kendisinden beklentilerini ve isteklerini karşılayabileceği duygusunu yaşatan ve çevresine uyum sağlamasını sağlayan bu gibi durumlar normal narsisizm süreçleri şeklinde açıklanmaktadır. Bu

türün görüldüğü bir bireyin kendisi hakkında olumlu bir algısının olması, yeterli hissetmesi ve kendisine güvenmesine ilişkin beceri ile karakterize edilmiştir. Normal narsisizm normal bir kişilik özelliği olarak değerlendirilmektedir. Narsisizmin bu türü, kişinin kendine verdiği değer ve özgüvenin olduğunca yüksek seviyede olması ve çevresindeki kişiler tarafından yapılan eleştirilerin veya olumlu/olumsuz etkilerin kişinin kendisine duyduğu güveni olumsuz şekilde etkileme seviyesinin de en az olduğu durum olarak görülmektedir (Karaaziz ve Atak, 2013).

Aşağıda belirtilen maddeler Ronnigstam'ın normal narsisizm tasvirleri olan yalnızlık, suçluluk, gururlanma, ayrılma ve duyguları denetleme gibi kavramları kapsamaktadır (Akt.: Sarıca, 2019):

- Kişiyi başarıya motive eden büyüklenmeci davranışlar,
- Beceri ve kapasitesine göre öz değerlendirme yapma,
- Farklı insanlarla ilişkisinde dengeli bir duygusal alışveriş,
- Onaylanma ve övülme kadar olumsuz eleştiriyi de tolere edebilme kapasitesi,
- Sorumlulukları yerine getirme ve karşılıklılığı tebrik etmek,
- İkili ilişkilerde empati ve tutku duygularını benimseme.

2.3.3.2 Patolojik Narisisizm (Yıkıcı Narsisizm)

Patolojik narsisizmin normal narsisizmden en belirgin farklı, kişinin çevresindeki kişilerden gelen eleştiri ve yorumlara açık ve muhtaç olması durumdur. Yıkıcı narsisizmde birey, kendinden emin, özgüveni yüksek ve eleştirileri umursamayan birisi gibi görünmek istese de birey içsel olarak özgüveni düşük ve başkalarının fikirlerine muhtaç ve onlardan beslenen durumdadır (Sarıca, 2019). Bu tür kişiler geleneksel olarak da bilinen narsist bireylerdir. Bu bireyler çevresindeki kişilere karşı empatiden yoksun, farklı kişilerle sürekli bir rekabet ve çatışma içindedirler. Burada rekabetçi çatışma kavramı bireylerin diğer kişilerin başarılı olmasını kendi başarılarına bir engel olarak düşündüğü bir tür çatışma çözme tekniğidir (Kernberg, 2012).

Alan yazında patolojik narsisizm üç farklı kategoride tanımlanmıştır. Bunlardan ilki, çocuk özsaygı düzeyinin zayıflaması, hafif seviyede narsistik karakterini gösteren patolojik durumu göstermektedir. İkinci olarak ilkine oranla daha çok şiddetli ancak bir ölçüde seyrek görülen yıkıcı narsisizmdir. Narsisistik nesne tercihinin bir örneği şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tipteki kişilerin kendilikleri bir nesne ile açıklanmaktadır. Hasta bireylerin temsili esnasında çocuğun kendiliği bir obje üstünde tasarlanır. Üçüncü tip en şiddetli tiptir. Bu tip klinik alanın en zorlu vakalarından olan narsisistik kişilik bozuklu olarak ele alınmaktadır (Karaaziz ve Atak, 2013).

Narsisizmin bu türünün kişilik özelliği şeklinde görülen normal sınırdaki narsistik özelliklerden ayrımını yapmak da oldukça önemlidir. Kernberg (2012) bu noktada bazı önemli ve dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Patolojik narsizm türünde de nesnelere karşı olan libidinal ve saldırgan yatırımların bütünleşmemiş olması ve içsel gerilimin varlığını sürdürmesi,
- Patolojik narsizm için kişide görülen güvensizlik hissi ve bağlanma problemlerinin yoğunluğu,
- Patolojik narsist kişi çevreden gelen yanıtlara ve yanıtlara karşı muhtaç ve bunlara ihtiyaç duyan bir profilin varlığı,
- Patolojik narsizmde ciddi seviyelerde direnç görülmektedir. Bu dirençten kaynaklı olarak narsizm çok katı ve uyumsuz bir forma dönüşmüştür.
- Patolojik düzeyde aşağılama, soğukluk, mesafeli davranma, değersizleştirme ve küçük görme gibi davranışlar yoğun olarak görülür.

2.3.3.3 Kırılgan ve Büyüklenmeci Narsisizm

Wink (1991) araştırmasında bu narsisizm türünde çoğunlukla iddialı olma, bedeni teşhir etme, gösterişçilik, dışadönüklük, grandiyözite ve yüksek düzeyde beğenilme isteği gibi özelliklerin öne çıktığını belirtirken, kırılgan narsisizmde ise

çoğunlukla içedönüklük, kaygılı, aşırı savunmacı, karamsar ve hassassiyet gibi özelliklerin ön plana çıktığı vurgulanmıştır. Gerçekleştirilen bu araştırmanın önemli bir diğer kısmı kırılgan ve büyüklenmeci narsisizmde kişisel ihtiyaçları ön planda tutma, ben merkezcilik ve çevre ile ilişkide sorunlar yaşama gibi özelliklerin beraber görüldüğü belirtilmektedir (Sarıca, 2019).

Narsisizmin bu iki boyutunda görülen önemli bir ayrımda algısal tepki ve algıda seçicilik tepki düzeyleridir. Büyüklenmeci narsist kişiler kendilerini değerli ve önemli hissedecekleri ortamlarda bulunmayı seçerken, tehlike hissettikleri ortamlardan hızla uzaklaşırlar. Kırılgan narsisizm türünde ise kişinin birincil hedefi kendisini güvende hissedeceği ve tehlikeden uzak çevrelerde olmak birincil önceliktir. Büyüklenmeci narsisizmin aksine, kırılgan narsist olan kişiler için olumsuz şekilde alınan geri dönütler daha çok dikkat edilmesi gereken noktalardır (Krusemark, Lee ve Newman, 2015).

2.3.3.4 Paranoid, Manipülatif, Arzulayan ve Fallik Narsizm

Narsisizmin bu türünün gruplandırması ve tanımı Bursten (1973) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bursten (1973) çalışmalarında temel manada narsisizm kavramında, öz saygı oluşumu, öz saygıyı devam ettirme, kişilerde nesne ve kendi ayrımını gerçekleştirememe durumunu ele almıştır. Çalışmaları sonucunda narsisizmin, paranoid narsisizm, manipülatif narsisizm, fallik narsisizm ve arzulayan narsisizm gibi 4 farklı kategori de sınıflama yapmıştır. Paranoid narsisizmde, şüphecilik ön plandadır. Kişi çoğunlukla öfkeli ve kızgın bir görüntü içerisindedir. Bu boyut için kendiliğe duyulan şüphe ve kuşkunun savunma mekanizmaları ile çevredekilere yansıtıldığı düşünülebilir. Manipülatif narsisizmde, narsisizm kavramının temelline uyan davranışların gözlemlendiği boyuttur. Birey kendi çıkarlarını diğerlerinin önünde tutmaktadır. Çevresindekileri kandırma, gerekli hallerde yalan söyleme ve bu davranışlar sonrasında herhangi bir suçluluk hissetmeme görülen davranışlardır. Arzulan narsisizmde kişinin diğerlerine karşı aşırı talepkâr oluşu dikkat çekmektedir. Kişi adeta çevresindeki kişilere ayrılamaz bir halde gibi görülmektedir. Çevredekilerin istekleri, yorumları ve fikirleri her şeyin

üzerinde tutulmaktadır. Fallik narsisizm ise fallik dönem takılmalarını içermektedir. Kişi fazlasıyla kibirli ve büyüklenmeci şekilde davranmaktadır (Eldoğan, 2016).

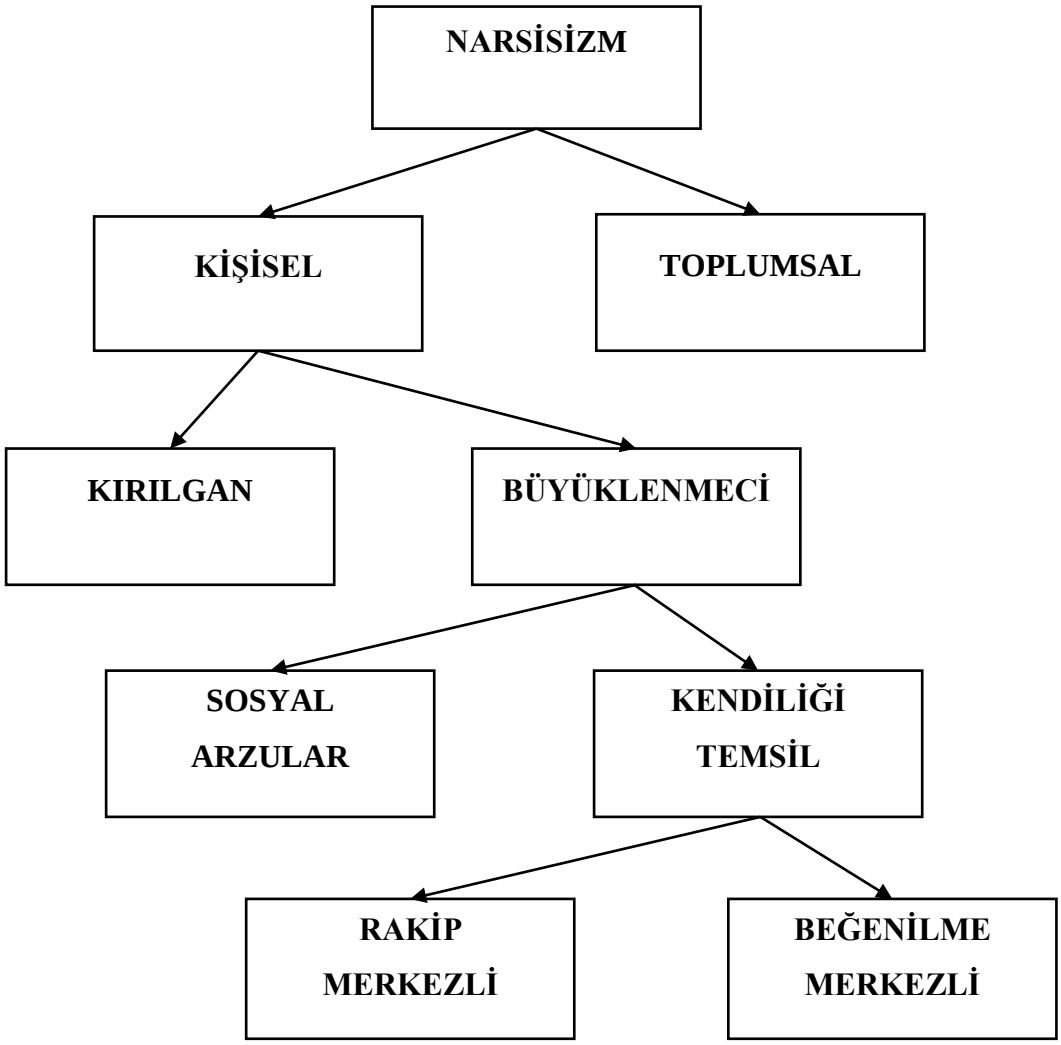
2.3.3.5 Toplumsal Narsisizm

Narsisizmin toplumsal türü olarak değerlendirilebilecek narsisizm türü toplumsal narsisizmdir. Bu türde dini görüş, bağlı olunan ırk gibi sosyo-kültürel yapılara ait narsisistik faktörlerin toplum üzerindeki iz düşümleridir. Irksal narsisizmde birey ait olduğu grubun özelliklerine dönük narsistik yapılanma geliştirir. Diğer taraftan beyaz tenli kişilerin siyah ya da sarı ten rengindeki kişileri hor görmesi ve ötekileştirmesi de ırksal narsisizmin en belirgin örneğidir. Irksan narsisizme tarihsel süreçte de çok fazla rastlanılmıştır. 2. Dünya Savaş'ında Yüksek ırk ve Aryan ırk şeklinde gören Alman kişiler diğer ırkları ve kişileri kendilerinden alt sınıfta görmekte ve onların kontrol edilebilir olduğunu düşünmektedirler. Bu gibi durumlarda narsisizm içinde görülen büyüklenmeci tavır ve düşünceler merkezi oluştururken topluluk hissinin de narsisizmi desteklediği görülmektedir (Erdoğan ve Öztürk, 2018).

Toplumsal narsisizmi besleye önemli bir alanda sosyal medyadır. Toplumsal narsisizm kavramında sosyal medya kişisel ve toplumsal düzeyde önemli problemlere yol açmaktadır. Bu sorunlardan ilki kişilerin görünür olma ihtiyacıdır. Sosyal üzerindeki beğenilme, tanınma, takdir edilme ve kişinin kendisini ifade etme gibi ihtiyaçlarını pekiştirmektedir. Sosyal medya üzerinden yapılan geri dönüşler ile kişilerin narsistik özellikleri desteklenmektedir. Bu kişisel narsistik desteklenmeler sosyal medya aracılığıyla zamanla toplumsal narsisizme zemin hazırlamaktadır (Şener ve Özkoçak, 2013).

Sedikides (2021) araştırmasında narsisizm çeşitleri için genel ve kapsamlı bir sınıflama ve tanımlama yapmıştır. Yapılan bu sınıflamanın Tablo 1'de belirtilmektedir. Kişisel narsisizm benmerkezci davranışlar olarak görülmekle beraber sosyal bencillik ile iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Toplumsal narsisizmde benmerkezci tutumlar görülmekle beraber sosyal bencillik grup içerisinde yayılarak varlığını oluşturmaktadır. Kişisel narsisizm ise, büyüklenmeci ve kırılgan şeklinde iki boyutta ele alınmıştır. Büyüklenmeci

narsisizm ise temsilci ve toplumsal başlıklarıyla iki başlıkta ayrışmaktadır. Sosyal arzular boyutunda, sosyal arzulara karşı kişide kendiliğin yükselmesi durumu gözlenmektedir. Temsilci boyutunda ise, temsil edilme arzularına karşı kendiliğin yükselmesi üzerinde durulmuştur. Temsilci boyut da kendi içerisinde rakip merkezli ve beğeni merkezli olarak iki başlıkta ele alınmaktadır. Beğeni merkezli boyut kendiliği göstermenin arkasından takdir edilme ve beğenilme ihtiyaçları barındırırken, rakip merkezli boyut ise, başka insanların özelliklerini ve haklarını hiçe sayma, düşmanlık besleme ve kendilik değerinin diğer kişilerden yüksek olduğunun vurgulanması gibi durumları vurgulamaktadır.

Şekil 1.1. Narsisizm Sınıflandırılması

2.3.4 Narsisizmi Açıklayan Kuramlar

Narsisizm kavramını ilk açıklayan kurumlardan birisi psikanalitik kuramdır. Psikanalitik görüşün bakışına göre narsisizm kişide bebeklikten oluşmaya başlayan bir kişilik yapılanmasıdır. Narsisizmin yaygın olarak bebeklik çağından itibaren bakım verenin ilgi ve şefkatini yavrusuna yeteri kadar göstermediği durumlarda oluşan bir oldu olarak ele alınmıştır. Anne veya bakım veren çocuğa karşı şefkat ve ilgiden uzak ise çocuk ona yakınlaşamaz, onu sevemez, onunla oyun oynayamaz ve eğlenemez bu neden anneden alamadığı sevgi ve şefkati başka kişilerde bulma arayışına girer. Böylelikle sevme duygusuna muhtaç olan çocuk yoksun ben, kendine de çevresindekilere de yabancılaşarak iç dünyasında sahte bir ben yaratır. Bu sahte ben zamanla onun ilişkilerinde belirleyici unsur haline dönüşebilir (Freud, 2017).

Winnicott (1977), narsisizm kavramını anne-bebek ilişkisi açısından ele almıştır. Winnicott' a göre görülen narsisistik bozukluklarda anne çocuk için fiziken vardır, ancak tutumları hatalıdır ve çocuğun bağımsız davranışlarını hoş görülü davranmaktadır. Bu durum zaman içerisinde çocuğun ihtiyaçlarının yerini anne ya da bakım verenin ihtiyaçlarının almasına neden olmaktadır. Winnicott yayınlamış olduğu bir makalesinde; "sahte kendilik ve "gerçek kendilik" kavramlarını açıklamaktadır. Burada sahte kendilik, yeterince iyi bir anne olmayan ve nesne ilişkilerinin en erken evresi süresince çocuğun fantezilerini ve mesajlarını karşılamada hata yapan anneliğin bir çıktısı olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde zarar görmüş anne-çocuk ilişkisi neticesinde önemli bir bölümü örtülü kalmış gerçek kendiliği koruma amaçlı ortaya çıkmıştır (Akt.: Özdemir, 2017).

Narsisizmi tanımlayan diğer bir kuramsal yaklaşım Karen Horney'in yaklaşımıdır. Horney (1945), psikanalitik alan yazında narsisizmle bağdaştırılan çelişkili özelliklerin bu kavramı tanımlama noktasında karmaşıklık yarattığını söylemiştir. Horney (1945), narsisizmi kişiliğin bir parçası, tek bir olgu veya patoloji şeklinde ele almak yerine farklı şartların yarattığı nevrotik bir eğilim şeklinde açıklamıştır. Horney (1945), fazla otoriter veya fazla izin verici ebeveyn sevgileri eksik kalan çocukların, takdir edilme, ilgi veya sevgi görmek için sahte benlikler geliştirebileceklerini belirtmiştir (Akt.: Erdoğan ve Öztürk, 2018).

Sosyal öğrenme kuramcıları narsisizm kavramını ebeveynlerin çocuklarına fazla kıymet vermesi, onları çevrelerindeki diğer çocuklardan ayrıcalıklı olarak görmelerini, çocukların narsist kişiler olarak yetişmelerindeki ön önemli faktör olarak belirtmişlerdir. Bu durumun sonucunda ise bahsi geçen çocukların, yaşam süresi zarfında bir çaba sarf etmeden pek çok şeyi hakkettiklerini ve kendilerinin ayrıcalıklı ve özel olduklarına inanırlar (Brummelman ve ark., 2015).

Bilişsel kurama göre, yıkıcı narsisizmin bir dışa vurumu olan narsistik kişilik bozukluğunda olan çarpık düşünce ya "aşağı olma" ya da "değersiz olma" dır. Bu durumda ara düşünceleri, üstün, en iyi, başarılı ve güçlü veya önemli olmalıyım ya da önemli olmalıyım, ben özelim, bana özel davranılmalı gibi düşünceler olabilir (Koşan, 2015). Birey bu düşüncelerin birçoğunun farkında değildir ve tüm yaşam enerjisini çevresindeki insanların bu durumu fark etmemesi için harcar. Çünkü narsisistik birey ne olursa olsun insanlara iyi gözükmek ister. Yine bilişsel kurama göre, bu bireyler önemsiz ve değersiz olma düşünceleri ile mücadele edebilmek adına özellikle kendilerinden aşağıda gördüğü bireylere karşı küçümseyen bir tutum sergileyerek kendilerini önemli ve değerli hissetmeye çalışabilirler. Kendilerini önemli ve üstün hissedebilmek için maddi manevi bazı konulara aşırı yatırım yaparak en iyiyi elde etmeye çalışabilirler. Sınıfın en komiği, en başarılısı, en güzeli, ailenin en sevilen çocuğu, en çok gezen, en çalışkan, en hızlı öğrenen, en fazla yabancı dil bilen, hatta en yardımsever olabilirler. Bireyde öyle olmaya dair bir zorlanma ve başkalarının onun önüne geçmesine tahammül edememe gibi durumlar görülebilmektedir (Brummelman ve ark., 2015).

2.3.5 Çocukluk Çağı Narsisizmi

Narsisizm, çocuklarda bebeklikten itibaren kendini geliştirme süreci için önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir. Küçük çocukların genel olarak kendi düşüncelerini ideal düşüncelerinden ayrıştıramadıkları, bu durumunda kendi düşüncelerinin gerçek dışı şekliyle olumlu olmasına sebep olduğu, çocukların yaklaşık olarak yedi ya da sekiz yaş dönemlerinde hem olumlu hem de olumsuz bazı özelliklerin beraber olduğu ve kendi düşüncelerini değiştirmeye ve geliştirmeye başladıkları saptanmıştır. Bu durumun nedeninin, aynı yaş grubundaki çocukların

kendi görüşlerini sosyal kıyaslamalarla desteklemeye başlamaları ile kendi görüşlerinin ve düşüncelerinin daha gerçekçi olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sebeple, narsisizmdeki kişisel farklılıkların bu yaş döneminden sonra görülebileceği söylenebilir (Brummelman ve Gürel, 2018; Özözen Danacı, 2017).

Klinik araştırmacılar, narsisizmin temellerinin ebeveynlerle işlevsel olamayan iletişime ve etkileşimden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Kernberg ve Kohut narsisizmin, anne-baba koruyuculuğunun ve rehberliğinin olmamasına, Millon ise, çocukluk çağındaki aşırı ebeveyn beğenisine cevap olarak meydana geldiğinin üzerinde durmuştur. Çocukluk çağından anne babaların empatiden yoksun, tutarsız, dengesiz davranışlarının ve ihmallerinin çocukların kişilik bütünlüğünün oluşumuna ket vurabileceği ve bu evrede karşılanmayan ruhsal bazı ihtiyaçların çocuklarda yıkıcı narsisizmin oluşmasına neden olabileceği belirtilmektedir (Thomaes ve ark., 2013).

Gelişim döneminde anne-babanın empatisine sahip olamamanın benlik saygısının oluşumunu engellediği, bu durumun neticesinde de narsistik bir yetişkin bireyin hem benliğinin fazla abartılmasından hem de aşağılık duyguları gibi olumsuz bazı duygulardan kaynaklandığı belirtilmektedir. Bir diğer taraftan narsisizm kavramının ebeveynlerin çocuklarına çok fazla değer vermesi ile de gelişebileceği; anne babaların çocuklarını sınırsız ve eşsiz kişiler olarak yetiştirmesi, çocuklarının özelliklerini patolojik şekilde abartması bu çocuklara "ben herkesten üstünüm", "ben buna değerim" gibi düşüncelerle narsisizmin temelinin oluştuğunu vurgulanmıştır (Büyükgüngör, 2016).

2.4 Çocuklarda İçselleştirme/Dışsallaştırma Sorunları

Çocuk ruh sağlığına dair sınıflandırma yapabilme amaçları, davranışsal ve duygusal sorunların, dışsallaştırılmış ve içselleştirilmiş davranış sorunları şeklinde 2 boyutta ele alınmasına neden olmuştur. Bu boyutlardan sosyal içe dönüklük, somatizasyon sorunları stres/anksiyete "içe yönelim grupları" şeklinde, suça yönelik ve saldırgan davranışlar "dışa yönelim grupları" şeklinde tanımlanmıştır. Dışsallaştırma problemleri, toplumsal bazı kuralların ihlal edilmesi neticesinde çocuğun doğrudan veya dolaylı şekilde gelişimini, sağlığını, iyilik halinin ve

yaşamını olumsuz biçimde etkileyen, kötü sonuçların oluşmasına neden olan durumlar şeklinde açıklanmaktadır (Alikaşifoğlu, 2008).

İçselleştirme/dışsallaştırma sorunları çocuğun sosyal davranışları başarabilmesine, özgüven kazanabilmesine, başarı ve yeterlilik hissi geliştirebilmesine ve ergenlik dönemine başarılı bir şekilde ulaşabilmesine engel olmaktadır. Achenbach ve Edelbrock 1978'de yapmış oldukları araştırmalarında; ilk kez davranış problemlerini meydana getiren problemleri geniş kapsamlı şekilde içselleştirme ve dışsallaştırma başlıkları ile incelemiştir. Bu kapsamda dışsallaştırma başlığının altında, DEHB, saldırganlık, davranış problemleri; içselleştirme başlığının altında ise, stres, kaygı, depresyon, içe dönüklük, sıkılganlık ve kişilik bozukları yer almaktadır (Achenbach 1978; Akt.; Metin, 2013). Reynolds (1990)' a göre, dışsallaştırma çocuklarda ve yetişkinlerde dışa vurulmuş ve açık gözlemlenebilir davranışlar, içselleştirme içe- yöneltilmiş, gözlenemez, örtük ve gizil davranışları kapsamaktadır. Bu nedenle içselleştirilmiş problemler çoğunlukla duygusal, dışsallaştırılmış problemler ise davranış problemleri şeklinde gözlemlenebilir. Bu kısımda dikkat edilmesi gereken önemli nokta içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin bazı durumlarda bir arada görülmesidir. Örneğin suç işleme, saldırgan davranışlar gösteren bir kişi aynı zamanda depresyonda olabilir veya anksiyete atakları geçirebilir veya uyuşturucu madde kullanan kişi panik bozukluk ya da sosyal fobi ile mücadele ediyor olabilir (Siyez ve Aysan, 2007).

Çocukluk döneminde yaşanan davranış sorunlarının ortaya çıkma sebepleri uzun yıllardır araştırılmakta ve bu durum hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu noktada bazı araştırmacılar aile ortamı veya arkadaşlık ortamı gibi tek bir faktörün önemli olduğunu bazı araştırmacılar ise okul, aile, arkadaş gibi pek çok faktörün bu gibi bozuklukların gelişiminde önemli olduğunu belirtmektedir. (Siyez ve Aysan, 2007). Yapılan bir araştırmada cinsiyet, doğum sırası, yaş, anne babanın eğitim durumu, ailenin büyüklüğü, ailenin maddi durumu, annenin hamilelik sürecinde yaşadıkları stresli veya travmatik yaşam olayları bu davranışların nedenleri olarak görülebilir.

2.4.1 İçselleştirme

Çocuklarda görülen içselleştirme sorunları şu şekilde aktarılabilir:

- Çocuklarda içselleştirme davranış sorunları "ortada tıbbi bir sebep görülmeksizin, anksiyete, depresyon, psikosomatik yakınmalar gibi benliğin içindeki problemler" şeklinde görülebilir.
- İçselleştirilmiş davranış sorunları çoğunlukla kendisini stres, kaygı, sosyal fobi, psikosomatik sorunlar gibi patolojilerle görülmektedir.
- İçselleştirilmiş davranış sorunları, dışsallaştırılmış davranış problemlerine oranla doğası gereği daha gizildir. Bu durumda onların daha zor saptanmasına neden olmaktadır.
- İçselleştirilmiş davranış problemleri arasında içe kapanıklık, yoğun aşağılık duygusu, stres, kaygı, korku, ilgisizlik, aşırı duyarlılık, zayıf kişisel farkındalık ve özgüven, gibi davranışlar bulunmaktadır (Rönnlund ve Karlsson, 2006).
- Manongdo ve Garcia (2007), ergenler üzerinde yapmış olduğu araştırmasında ergenlerde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda destekleyici ebeveyn tutumlarının, kız çocuklarında orta seviyede dışsallaştırılmış davranış sorunlarıyla negatif yönde ilişkili olduğu görülürken, erkek ergenlerde algılanan şiddetli ebeveyn tutumları ile depresyon ve anksiyete semptomları arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır.
- Moss ve arkadaşları (2006) 113 çocuk üzerindeki davranış problemlerini inceledikleri araştırmasında, içselleştirme ve dışsallaştırma gibi davranış problemlerinin erkek çocuklarında kız çocuklara kıyasla daha sık görüldüğünü vurgulamıştır.
- Yapılan bir diğer çalışmada Bahçivan ve Gençöz (2005), duygusal tepki gösterebilme, iletişim ve genel işlevlerde sorun yaşayan ebeveynlerde, çocukların içselleştirme davranışını sıkça kullandıklarını vurgulamıştır.

2.4.2 Dışsallaştırma

Çocuklarda görülen dışsallaştırma sorunları ise aşağıda belirtilmiştir:

- Dışsallaştırılmış davranış sorunları görülen çocuklarda temel özellikler, saldırgan, yıkıcı, uyumsuz, hiperaktif ve karşı çıkan davranışların bulunmasıdır (Merrell, 2003).
- Dışsallaştırmada benlikten tümden uzaklaşılarak olaylar benliğin dışında oluyormuş gibi düşünülerek yaşanır.
- Dışsallaştırma problemleri dışa vurulmuş, açık şekilde gözlenebilir, bu sebeple içselleştirme davranışların oranla daha kolay tanı konulabilen düşük denetimli davranışlar şeklinde tanımlanabilir.
- Eşyalara veya insanlara karşı saldırganlık, meydan okuma, söz dinlememe, aşırı ilgi çekme isteği argo ve konuşma, düşük özgüven, sürekli başkalarını suçlama, yıkıcılık, yoğun zarar verme isteği hiperaktivite, öfke nöbetleri geçirme, aşırı kıskançlık gibi davranış bozuklukları, dışsallaştırma davranışları arasında yer alan sorunlardır (Garnefski ve ark., 2005).
- Stormont (1998) dışsallaştırılmış davranış sorunlarının gelişiminde ile ilgili evlilik çatışmalarının, aile eğitim düzeyinin ve ailesel stres faktörlerinin önemini vurgulamıştır.
- Cohen ve arkadaşları (1990) çocukların yaşadıkları çevrenin çocuğun ruhsal gelişimi üzerindeki etkililiğini değerlendirmiş ve çevrede suç işlenme etmeninin dışsallaştırma problemi açısından önemli olduğunu; sosyo-ekonomik seviyesinin düşüklüğünü ise içselleştirme davranış problemleri için önemli bir faktör olarak vurgulamıştır.

2.5 Narsisizmin Çocuklarda Yansıması Olarak İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri

Narsisizm kavramı yetişkin bireylerde ve çocuklarda benzer yapılardan oluşmaktadır. Bu konuda gerçekleştirilen çalışmalar çoğunlukla yetişkin örneklemler üzerinden yapılmış olsa da çocuk ve ergenler ile ilgili de yavaş yavaş bilgi ve veriler elde edilmektedir. Çocuklar üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, çocuklukta ve ergenlikte gözlemlenen kişilik bozuklukları özelliklerinin, yetişkinlik döneminde de

devamlılığını sürdürmektedir. Ergen ve çocukta uyumsuz ve bozucu narsisistik yapı öfke, saldırganlık, psikopati gibi davranışlara sebep olur. Bu gibi davranışlar zamanla ergenlerde ve çocuklarda yerini içselleştirme ve dışsallaştırma gibi davranış problemlerine yol açabilir. Bu noktada uyumsuz ve bozucu narsisizmin ölçümlenerek değerlendirilmesi risk altındaki çocukların ve gençlerin dışsallaştırma ve içselleştirme sorunlarının daha erken ve doğru tespit edilmesi ve yardımcı olunmasının önünü açacaktır (Brummalman ve ark., 2015).

Çocuk narsisizmi alanında önemli çalışmalar yapan kişilerden birisi de Kohut'tur. Aynalanma terimi Kohut'un kuramının temel parçalarından birisidir. Kohut'un bakış açısına göre çocukların tümü primer narsistir. Yaşam içerisinde kırılmalar deneyimleyerek sekonder narsissizm evresine geçiş yaparlar. Ancak bu geçiş çocuğun yeterince ve gerekli yerlerde aynalanması ile mümkün olmaktadır. Çocuk ilk elde ettiği başarıdan itibaren sürekli onaylanmayı ister. Eğer grandiöz kendilik anne baba tarafından sen en iyisin, sen muhteşemsin, sen harikasın gibi verilirse primer narsisizmden sekonder narsisizme geçiş olur. Grandiöz narsisizm ile yüksek özgüven ve bağımsız benlik arasında ilişki belirlenirken, kırılgan narsisizm ile düşük özgüven ve bağımlı benlik arasında ilişki saptanmıştır (Kohut, 2012).

Kırılgan narsisizm örüntüleri görülen çocukların kaygı depresif duygu durum, psikosomatizasyon, obsesif kompulsif belirtiler görülme olasılıklarının daha fazla olduğu, bunun yanı sıra kırılgan narsisizm geliştiren çocukların diğer çocuklara oranla içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları yaşadıkları bundan dolayı olumlu hayat tecrübelerini yaşama olasılıklarının diğer çocuklara oranla düşük olduğunu vurgulamaktadır (Tekneci, 2020).

2.6 Ebeveynlerin Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin Çocuklardaki İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri ile İlişkisi

Çocukların davranışları ve tutumları çevreleriyle kurdukları ilişkileri, tepkileri ve çevreye olan duyarlılıkları benzerlik göstermektedir. Bu noktada çocukların geliştirdiği olumlu ya da olumsuz birçok davranış örüntüsünde çevrelerinin önemli bir parçaları olan ebeveynleridir. Yaşamın ilk yıllarında anne ile simbiyotik bir ilişki ile başlayan ve kendisini anneden ayrıştıramayan bebek, zamanla

kendisinin ayırt eder ve bir üçüncü kişi yani baba da ilişkiye girmeye başlar (Gevrekçi ve Çırakoğlu, 2017). Bu süreçte anne babanın tutumu, davranışları, suçluluk ve utanç düzeyleri gibi birçok faktör çocuğun gelecekteki yaşantısına önemli düzeyde etki etmektedir. Bu noktada suçluluk ve utanç düzeyleri yoğun olmayan ebeveynlerin çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurdukları, kuralları sebepleriyle çocuklarına açıkladıkları ve çocukların fikirlerini belirtmede özgür oldukları ebeveynler oldukları görülmüştür. Bu durumda bu tarz ebeveynlerin çocuklarında içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarına daha az rastlandığını göstermektedir. Aksine utanç ve suçluluk düzeyleri yüksek olan ebeveynlerde ise çocuk ile kopuk bir iletişim, tutarsız ve baskıcı tavırlar, çocuğa karşı olan anlık öfke patlamaları, engellenen sosyal davranışlar gibi olumsuz tutum ve davranışlar görülmektedir. Bu gibi davranışlar çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarına gelişmesine neden olabilmektedir (Alexander ve ark., 1999). Ülkemizde yapılan çalışmalarda bu durumu destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin 75 erkek ve 75 kız ergen bireyin dahil edildiği bir araştırmada yüksek utanç ve suçluluk düzeyine sahip ebeveynlerin düşük seviyede suçluluk ve utanç ebeveynlere göre daha koruyucu, baskıcı, çocuklar ile çatışma içerisinde olan ve daha zayıf bir iletişime sahip oldukları saptanmıştır (Kılıç ve Şener, 2005; Kulaksızoğlu, 1989).

3 YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli

Yapılan çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model kapsamında gruplar arası karşılaştırma deseni ve korelasyonel desen analizleri yapılmıştır. Gruplar arası karşılaştırma deseninde, katılımcıların demografik bilgilerine göre ölçek puanları karşılaştırılmıştır. Korelasyonel desende ise ölçek puanları ve açık uçlu demografik bilgiler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

3.2 Araştırmanın Örneklemi

Yapılan çalışmada ebeveyn-çocuk eşleştirmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda 187 kız ve 65 erkek olmak üzere toplam 252 çocuk çalışmada yer almıştır. Bunu yanında 152 anne ve 100 baba olmak üzere toplam 252 ebeveyn katılım göstermiştir. Bu doğrultuda çalışmanın örneklemi 504 kişiden oluşmaktadır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esaslarına uygun olarak yürütülmüştür.

3.3 Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada sosyal bilimlerde sıkça tercih edilen anket veri toplama tekniği tercih edilmiştir. Hazılanan anket içerisinde yer alan form ve ölçekler için açıklayıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen ve içerisinde çocukların yaş, cinsiyet, günlük rutinleri ve alışkanlıkları gibi bilgilerin yer aldığı bilgi formudur. Form içinde ayrıca ebeveynler için de kişisel bilgiler sorulmuştur. Kişisel bilgi formu Ek 1'de verilmiştir.

3.3.2 Suçluluk Utanç Ölçeği

Ölçek Şahin ve Şahin (1992) tarafından suçluluk ve utanç duygusu düzeylerinin belirlenmesi için geliştirilmiştir. Ölçekte beşli Likert (*1 = Hiç Rahatsızlık Duymazdım; 5 = Çok Rahatsızlık Duyardım*) tipinde toplam 24 madde bulunmaktadır. Ölçekte ters yönlü madde bulunmamaktadır. Alınan yüksek puan suçluluk ve utanç duygu düzeylerinin yüksekliğini göstermektedir. Orijinal çalışmada iç tutarlık katsayıları suçluluk boyutu için 0,81 ve utanç boyutu için 0,80 olarak aktarılmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları suçluluk boyutu için 0,81, utanç boyutu için 0,81 ve ölçek geneli için 0,85 olarak hesaplanmıştır. Suçluluk Utanç Ölçeği Formu Ek 2'de verilmiştir.

3.3.3 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18)

11-18 yaş gençlerin kendilerini değerlendirmeleri için ifadelerin yer aldığı ölçektir (Achenbach ve Edelbrock, 1986; Achenbach ve Edelbrock, 1991). Ölçek karma Likert tipinde 112 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte gençlerde görülen davranış sorunları depresyon/anksiyete, sosyal içe dönüklük/depresyon, somatik yakınmalar, kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar, sosyal sorunlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları olmak üzere sekiz boyutta incelenmektedir. Bu boyutlar içe yönelim (depresyon/anksiyete, sosyal içe dönüklük/depresyon, somatik yakınmalar), dışa yönelim (kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar) ve diğer sorunlar (sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları) olmak üzere üç faktörde toplanmaktadır. YSR 11-18 için iç tutarlılık katsayıları 0,55-0,75 arasında değişim göstermektedir. Bu çalışmada ise Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları içe yönelim için, dışa yönelim için 0,86, diğer sorunlar için 0,86 ve ölçek geneli için 0,94 olarak hesaplanmıştır. 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Ek 3'te verilmiştir.

3.4 İşlem

Yapılan çalışma için ilk olarak üniversite etik kurul onayı alınmıştır (Ek 4). Daha sonra ölçeklerin Türkçe uyarlanması çalışmalarını yürüten yazarlardan

kullanım onayı istenmiştir (Ek 5). Gerekli izinlerin alınmasından sonra form ve ölçeklerin sanal ortama aktarılması ve *'Google Forms'* aracılığı ile verilerin toplanması süreci başlatılmıştır. Veri toplama sürecinin sonlandırılması ile elde edilen yanıtlar tasnıf edilerek analiz süreci için hazırlanmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS.26 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra tasnif edilerek analize uygun hale getirilmiştir. İlk olarak veri setinin normallik dağılımı incelenmiştir. Ölçek ve alt boyut toplam puanlarının normal dağılım varsayımını karşıladığı görülmüş ve parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda kişi ve yüzde dağılımı için frekans analizi, ölçek ve alt boyut toplam puanlarının incelenmesinde betimleyicisi istatistik, iki kategori için ortalamalar arası farkın incelenmesinde Bağımsız Örnek *t*-Testi, üç ve daha fazla kategori için ortalamalar arası farkın incelenmesinde tek yönlü varyans analizi (Analysis of Variance, ANOVA), değişkenler arası ilişkilerin incelenmesinde Pearson Korelasyon Analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır.

Tez çalışmasının geçerliliği için Arel Üniversitesi Etik Kurulundan onay alındı. Daha sonra çalışmada kullanılan anketler için anketlerin telif hakkı sahibinden izin alındı. Çalışmaya 18 yaşından küçükler de dahil olduğu için ebeveynlerinden hem kendileri için hem de çocukları için onam formu yoluyla izin alınıp çalışmaya dahil oldular. Ayrıca çalışma okullarda yürütüleceği için Kütahya valiliğinden de izin alındı.

4 BULGULAR

Bu kısımda araştırma verilerinin analizine ve yorumlarına yer verilecektir. İstatistiksel karar noktasında p=0,05 göz önüne alınmıştır.

Tablo 4.1. Sosyodemografik Değişkenler İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı

Değişkenler		**n**	**%**
Çocuğun cinsiyet	Kız	187	74,2
	Erkek	65	25,8
Ebeveyn	Anne	152	60,3
	Baba	100	39,7
Çocuğun eğitim durumu	Lise 1	55	21,8
	Lise 2	101	40,1
	Lise 3	26	10,3
	Lise 4	25	9,9
	Lise hazırlık	45	17,9
Okul türü	Anadolu Lisesi	37	14,7
	İmam Hatip Lisesi	67	26,6
	Sosyal Bilimler Lisesi	148	58,7
Anne sosyal medya kullanımı	Kullanıyor	199	79,0
	Kullanmıyor	53	21,0
Baba sosyal medya kullanımı	Kullanıyor	214	84,9
	Kullanmıyor	38	15,1
Kişi sosyal medya kullanımı	Kullanıyor	215	85,3
	Kullanmıyor	37	14,7
Anne eğitim durumu	İlkokul	83	32,9
	Ortaokul	33	13,1
	Lise	67	26,6
	Üniversite	51	20,2
	Lisansüstü	18	7,1
Baba eğitim durumu	İlkokul	30	11,9
	Ortaokul	22	8,7
	Lise	91	36,1
	Üniversite	91	36,1
	Lisansüstü	18	7,1
Öğrenci akademik başarısı	Orta	110	43,8
	İyi	142	56,3
Öğrencinin dönem sonu aldığı belge	Takdir	189	75,0
	Teşekkür	63	25,0
Kardeş sayısı	Tek çocuk	40	15,9
	Bir kardeş	133	52,8
	İki kardeş	72	28,6
	Üçten fazla kardeş	7	2,8
Toplam		**252**	**100,0**

Yapılan çalışmaya 187 (%74,2) kız ve 65 (%25,8) erkek olmak üzere toplam 252 öğrenci katılmıştır. Bunun yanında 152 (%60,3) anne ve 100 (%39,7) baba olmak üzere 252 ebeveyn yer almaktadır. Lise hazırlı okuyan 45 kişi (%17,9), lise 1. sınıf öğrencisi 55 kişi (%21,8), lise 2. sınıf öğrencisi 101 kişi (%40,1), lise 3. sınıf öğrencisi 26 kişi (%10,3) ve lise 4. sınıf öğrencisi 25 kişi (%9,9) vardır. Anadolu Lisesi'ne giden 37 kişi (%14,7), İmam Hatip Lisesi'ne giden 67 kişi (%26,6) ve Sosyal Bilimler Lisesi'ne giden 148 kişi (%58,7) bulunmaktadır.

Sosyal medya kullanan 199 anneye (%79,0) karşın 53 anne (%21,0) kullanmamaktadır. Sosyal medya kullanan 214 baba (%84,9) varken 38 baba (%15,1) kullanmamaktadır. Sosyal medya kullanan 215 öğrenci (%85,3) ve kullanmayan 37 öğrenci (%14,7) vardır. İlkokul mezunu 83 anne (%32,9), ortaokul mezunu 33 anne (%13,1), lise mezunu 67 anne (%26,6), üniversite mezunu 51 anne (%20,2) ve lisansüstü eğitimi olan 18 anne (%7,1) bulunmaktadır. İlkokul mezunu 30 baba (%11,9), ortaokul mezunu 22 baba (%8,7), lise mezunu 91 baba (%36,1), üniversite mezunu 91 baba (%36,1) ve lisansüstü eğitimi olan 18 baba (%7,1) bulunmaktadır.

Akademik başarısı iyi olan 142 öğrenci (%56,3) ve orta olan 110 öğrenci (%43,8) vardır. Dönem sonu takdir alan 189 öğrenci (%75,0) ve teşekkür alan 63 öğrenci (%25,0) bulunmaktadır. Tek çocuk olan 40 çocuğa (%15,9) karşın tek kardeşi olan 133 çocuk (%52,8), iki kardeşi olan 72 çocuk (%28,6), üç ve üstü kardeşi olan 7 çocuk (%2,8) vardır.

Tablo 6.2. Araştırma Ölçek ve Alt Boyut Toplam Puanları İçin Betimleyici İstatistiksel Tablo

Ölçek/Alt boyut	En Küçük Değer	En Büyük Değer	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Suçluluk	32	60	52,23	6,23	-0,95	0,37
Utanç	21	60	44,20	8,15	-0,32	-0,23
İçe Yönelim Sorunları	30	62	54,15	9,91	0,23	-0,02
Dışa Yönelim Sorunları	30	62	49,70	7,63	-0,18	0,00
Diğer Sorunlar	35	64	53,79	8,89	0,03	-0,60
Toplam Sorun	107	211	157,64	20,05	0,09	-0,06

Katılımcıların Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarına dair en küçük-en büyük, ortalama ve standart sapma değerleri tabloda verilmiştir. Ölçek ve alt boyut toplam puanlarına ait çarpıklık-basıklık değerlerinin ±1,50 aralığında olması veri setinin normal dağıldığını göstermektedir. Normal dağılım varsayımının karşılanmasının ardından parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	$t_{(250)}$	p
İçe Yönelim Sorunları	Kız	187	55,05	9,74	2,479	0,014
	Oğlan	65	51,55	9,99		
Dışa Yönelim Sorunları	Kız	187	49,55	7,95	-0,553	0,581
	Oğlan	65	50,15	6,65		
Diğer Sorunlar	Kız	187	53,68	8,82	-0,322	0,747
	Oğlan	65	54,09	9,14		
Toplam Sorun	Kız	187	158,28	20,10	0,858	0,392
	Oğlan	65	155,80	19,95		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, kız ve erkek katılımcıların içe yönelim sorunları ($t_{(250)}$=2,479; p<0,05) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tablo geneli incelendiğinde, kızların içe yönelim sorunu puan ortalamalarının erkeklere göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. Ebeveynlerin Suçluluk-Utanç Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Ebeveyn	N	$\bar{x}$	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Anne	152	52,18	6,34	-0,165	0,869
	Baba	100	52,31	6,10		
Utanç	Anne	152	45,63	7,13	3,510	0,001
	Baba	100	42,03	9,10		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, anne ve babaların utanç ($t_{(250)}$=3,510; p<0,01) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tablo geneli incelendiğinde, annelerin utanç puan ortalamalarının babalara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Anne Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Sosyal medya kullanımı	N	x̄	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Kullanıyor	199	52,24	6,30	0,054	0,957
	Kullanmıyor	53	52,19	6,01		
Utanç	Kullanıyor	199	44,51	8,26	1,172	0,242
	Kullanmıyor	53	43,04	7,67		
İçe Yönelim Sorunları	Kullanıyor	199	53,97	9,59	-0,561	0,575
	Kullanmıyor	53	54,83	11,07		
Dışa Yönelim Sorunları	Kullanıyor	199	49,72	7,64	0,065	0,948
	Kullanmıyor	53	49,64	7,66		
Diğer Sorunlar	Kullanıyor	199	53,72	9,13	-0,215	0,830
	Kullanmıyor	53	54,02	7,99		
Toplam Sorun	Kullanıyor	199	157,41	20,18	-0,347	0,729
	Kullanmıyor	53	158,49	19,74		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, anne sosyal medya kullanım değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.6. Baba Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Sosyal medya kullanımı	N	x̄	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Kullanıyor	214	52,52	6,01	1,751	0,081
	Kullanmıyor	38	50,61	7,21		
Utanç	Kullanıyor	214	44,09	8,17	-0,525	0,600
	Kullanmıyor	38	44,84	8,10		
İçe Yönelim Sorunları	Kullanıyor	214	53,79	9,67	-1,358	0,176
	Kullanmıyor	38	56,16	11,07		
Dışa Yönelim Sorunları	Kullanıyor	214	50,14	7,51	2,202	0,029
	Kullanmıyor	38	47,21	7,91		
Diğer Sorunlar	Kullanıyor	214	53,61	9,17	-0,755	0,451
	Kullanmıyor	38	54,79	7,11		
Toplam Sorun	Kullanıyor	214	157,55	20,09	-0,173	0,863
	Kullanmıyor	38	158,16	20,10		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, babası sosyal medya kullanan ve kullanmayan gençlerin dışa yönelim sorunları ($t_{(250)}=2,202$; $p<0,05$) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tablo geneli incelendiğinde, babası sosyal medya kullanan gençlerin dışa yönelim sorunları puan

ortalamalarının babaları sosyal medya kullanmayan gençlere göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7. Sınıf Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Sınıf	N	$\bar{x}$	ss	$F_{(3,248)}$	p
Suçluluk	Lise 1	55	53,69	5,26	2,942	0,034
	Lise 2	101	50,88	7,07		
	Lise 3-4	51	52,92	5,59		
	Lise hazırlık	45	52,69	5,56		
Utanç	Lise 1	55	46,02	7,54	3,031	0,030
	Lise 2	101	42,48	9,06		
	Lise 3-4	51	45,65	6,58		
	Lise hazırlık	45	44,22	7,71		
İçe Yönelim Sorunları	Lise 1	55	53,82	9,45	0,285	0,836
	Lise 2	101	54,83	10,43		
	Lise 3-4	51	53,84	10,12		
	Lise hazırlık	45	53,38	9,20		
Dışa Yönelim Sorunları	Lise 1	55	49,24	8,30	0,327	0,806
	Lise 2	101	49,66	7,38		
	Lise 3-4	51	50,59	6,70		
	Lise hazırlık	45	49,36	8,43		
Diğer Sorunlar	Lise 1	55	53,67	8,60	0,560	0,642
	Lise 2	101	53,51	9,34		
	Lise 3-4	51	55,16	8,19		
	Lise hazırlık	45	52,98	9,05		
Toplam Sorun	Lise 1	55	156,73	19,43	0,346	0,792
	Lise 2	101	158,01	20,20		
	Lise 3-4	51	159,59	20,05		
	Lise hazırlık	45	155,71	20,89		

Tablo 4.8. Sınıf Değişkenine Göre Post Hoc Karşılaştırma Sonuçları

	(I) sınıf_grup	(J) sınıf_grup	Ortalama farkı (I-J)	Standart hata	p
Suçluluk	Lise 1	Lise 2	2,80972	1,03235	0,007
		Lise 3-4	0,76934	1,19755	0,521
		Lise hazırlık	1,00202	1,23828	0,419
	Lise 2	Lise 1	-2,80972	1,03235	0,007
		Lise 3-4	-2,04038	1,05824	0,045
		Lise hazırlık	-1,80770	1,10412	0,103
	Lise 3-4	Lise 1	-0,76934	1,19755	0,521
		Lise 2	2,04038	1,05824	0,055
		Lise hazırlık	0,23268	1,25994	0,854
	Lise hazırlık	Lise 1	-1,00202	1,23828	0,419
		Lise 2	1,80770	1,10412	0,103
		Lise 3-4	-0,23268	1,25994	0,854
Utanç	Lise 1	Lise 2	3,54293	1,34879	0,009
		Lise 3-4	0,37112	1,56462	0,813

		Lise hazırlık	1,79596	1,61784	0,268
	Lise 2	Lise 1	-3,54293	1,34879	0,009
		Lise 3-4	-3,17181	1,38261	0,023
		Lise hazırlık	-1,74697	1,44255	0,227
	Lise 3-4	Lise 1	-0,37112	1,56462	0,813
		Lise 2	3,17181	1,38261	0,023
		Lise hazırlık	1,42484	1,64614	0,388
	Lise hazırlık	Lise 1	-1,79596	1,61784	0,268
		Lise 2	1,74697	1,44255	0,227
		Lise 3-4	-1,42484	1,64614	0,388
İçe Yönelim Sorunları	Lise 1	Lise 2	-1,01350	1,66704	0,544
		Lise 3-4	-0,02496	1,93380	0,990
		Lise hazırlık	0,44040	1,99958	0,826
	Lise 2	Lise 1	1,01350	1,66704	0,544
		Lise 3-4	0,98855	1,70884	0,563
		Lise hazırlık	1,45391	1,78293	0,416
	Lise 3-4	Lise 1	0,02496	1,93380	0,990
		Lise 2	-0,98855	1,70884	0,563
		Lise hazırlık	0,46536	2,03456	0,819
	Lise hazırlık	Lise 1	-0,44040	1,99958	0,826
		Lise 2	-1,45391	1,78293	0,416
		Lise 3-4	-0,46536	2,03456	0,819
Dışa Yönelim Sorunları	Lise 1	Lise 2	-0,42700	1,28320	0,740
		Lise 3-4	-1,35187	1,48854	0,365
		Lise hazırlık	-0,11919	1,53917	0,938
	Lise 2	Lise 1	0,42700	1,28320	0,740
		Lise 3-4	-0,92487	1,31537	0,483
		Lise hazırlık	0,30781	1,37241	0,823
	Lise 3-4	Lise 1	1,35187	1,48854	0,365
		Lise 2	0,92487	1,31537	0,483
		Lise hazırlık	1,23268	1,56609	0,432
	Lise hazırlık	Lise 1	0,11919	1,53917	0,938
		Lise 2	-0,30781	1,37241	0,823
		Lise 3-4	-1,23268	1,56609	0,432
Diğer Sorunlar	Lise 1	Lise 2	0,15788	1,49316	0,916
		Lise 3-4	-1,48414	1,73210	0,392
		Lise hazırlık	0,69495	1,79101	0,698
	Lise 2	Lise 1	-0,15788	1,49316	0,916
		Lise 3-4	-1,64201	1,53060	0,284
		Lise hazırlık	0,53707	1,59697	0,737
	Lise 3-4	Lise 1	1,48414	1,73210	0,392
		Lise 2	1,64201	1,53060	0,284
		Lise hazırlık	2,17908	1,82235	0,233
	Lise hazırlık	Lise 1	-0,69495	1,79101	0,698
		Lise 2	-0,53707	1,59697	0,737
		Lise 3-4	-2,17908	1,82235	0,233
Toplam Sorun	Lise 1	Lise 2	-1,28263	3,37326	0,704
		Lise 3-4	-2,86096	3,91306	0,465
		Lise hazırlık	1,01616	4,04616	0,802
	Lise 2	Lise 1	1,28263	3,37326	0,704
		Lise 3-4	-1,57833	3,45785	0,648
		Lise hazırlık	2,29879	3,60778	0,525
	Lise 3-4	Lise 1	2,86096	3,91306	0,465

		Lise 2	1,57833	3,45785	0,648
		Lise hazırlık	3,87712	4,11694	0,347
	Lise hazırlık	Lise 1	-1,01616	4,04616	0,802
		Lise 2	-2,29879	3,60778	0,525
		Lise 3-4	-3,87712	4,11694	0,347

Sınıf değişkeni analize uygun olması için yeniden kategorize edilmiştir. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gençlerin okudukları sınıfa göre ebeveynlerin suçluluk ($F_{(3,248)}$=2,942; p<0,05) ve utanç ($F_{(3,248)}$=3,031; p<0,05) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan LSD (Post Hoc) çoklu karşılaştırma analizi sonucunda, lise 2. sınıf kategorisinin lise 1 ve lise 3-4. sınıf kategorilerinden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Tablo geneli incelendiğinde lise 1. sınıf öğrencilerin ebeveynlerinde suçluluk ve utanç puan ortalamaları en yüksek görülürken, lise 2. sınıf öğrencilerin ebeveynlerinde suçluluk ve utanç puan ortalamaları en düşük görülmektedir.

Tablo 4.9. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Eğitim durumu	N	$\bar{x}$	ss	$F_{(2,249)}$	p
Suçluluk	İlköğretim	116	50,90	7,16	5,256	0,006
	Lise	67	53,06	5,38		
	Üniversite ve üstü	69	53,67	4,78		
Utanç	İlköğretim	116	44,29	8,48	1,027	0,359
	Lise	67	45,13	6,72		
	Üniversite ve üstü	69	43,14	8,80		
İçe Yönelim Sorunları	İlköğretim	116	52,92	10,13	1,779	0,171
	Lise	67	55,61	10,13		
	Üniversite ve üstü	69	54,80	9,16		
Dışa Yönelim Sorunları	İlköğretim	116	48,11	7,51	4,924	0,008
	Lise	67	51,36	6,65		
	Üniversite ve üstü	69	50,77	8,26		
Diğer Sorunlar	İlköğretim	116	53,84	9,01	0,006	0,994
	Lise	67	53,69	8,42		
	Üniversite ve üstü	69	53,80	9,24		
Toplam Sorun	İlköğretim	116	154,87	20,34	2,139	0,120
	Lise	67	160,66	18,27		
	Üniversite ve üstü	69	159,36	20,85		

Tablo 4.10. Anne Eğitimi Değişkenine Göre Post Hoc Karşılaştırma Sonuçları

	(I) anneegit_grup	(J) anneegit_grup	Ortalama farkı (I-J)	Standart hata	p
Suçluluk	İlköğretim	Lise	-2,16315	,94039	,022
		Üniversite ve üstü	-2,77011	,93171	,003
	Lise	İlköğretim	2,16315	,94039	,022
		Üniversite ve üstü	-,60697	1,05113	,564
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	2,77011	,93171	,003
		Lise	,60697	1,05113	,564
Utanç	İlköğretim	Lise	-,84122	1,24981	,502
		Üniversite ve üstü	1,14818	1,23827	,355
	Lise	İlköğretim	,84122	1,24981	,502
		Üniversite ve üstü	1,98940	1,39698	,156
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	-1,14818	1,23827	,355
		Lise	-1,98940	1,39698	,156
İçe Yönelim Sorunları	İlköğretim	Lise	-2,68953	1,51523	,077
		Üniversite ve üstü	-1,87469	1,50124	,213
	Lise	İlköğretim	2,68953	1,51523	,077
		Üniversite ve üstü	,81484	1,69366	,631
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	1,87469	1,50124	,213
		Lise	-,81484	1,69366	,631
Dışa Yönelim Sorunları	İlköğretim	Lise	-3,24614	1,15237	,005
		Üniversite ve üstü	-2,65605	1,14174	,021
	Lise	İlköğretim	3,24614	1,15237	,005
		Üniversite ve üstü	,59009	1,28808	,647
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	2,65605	1,14174	,021
		Lise	-,59009	1,28808	,647
Diğer Sorunlar	İlköğretim	Lise	,14964	1,36908	,913
		Üniversite ve üstü	,03911	1,35644	,977
	Lise	İlköğretim	-,14964	1,36908	,913
		Üniversite ve üstü	-,11053	1,53030	,942
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	-,03911	1,35644	,977
		Lise	,11053	1,53030	,942
Toplam Sorun	İlköğretim	Lise	-5,78603	3,06284	,060
		Üniversite ve üstü	-4,49163	3,03457	,140
	Lise	İlköğretim	5,78603	3,06284	,060
		Üniversite ve üstü	1,29440	3,42352	,706
	Üniversite ve üstü	İlköğretim	4,49163	3,03457	,140
		Lise	-1,29440	3,42352	,706

Anne eğitim durumu değişkeni analize uygun olması için yeniden kategorize edilmiştir. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, anne eğitim durumuna göre ebeveynlerin suçluluk ($F_{(2,249)}$=5,256; p<0,01) ve gençlerin dışa yönelim sorunları ($F_{(2,249)}$=4,924; p<0,01) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi kategoriden

kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan LSD (Post Hoc) çoklu karşılaştırma analizi sonucunda, temel farklılı ilköğretim kategorisinden kaynaklanmaktadır. Tablo geneli incelendiğinde, anne eğitimi ilköğretim olan ebeveynlerde suçluluk puanı anlamlı şekilde düşükken üniversite ve üstü eğitim durumunda anlamlı şekilde yüksektir. Anne eğitimi lise olan gençlerin dışa yönelim sorunları puan ortalamaları anlalı şekilde en yüksekken anne eğitimi ilköğretim olan gençlerde anlamlı şekilde en düşüktür.

Tablo 4.11. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Eğitim durumu	n	$\bar{x}$	ss	$F_{(2,249)}$	p
Suçluluk	İlköğretim	52	52,00	6,79	0,144	0,866
	Lise	91	52,51	6,29		
	Üniversite ve üstü	109	52,11	5,95		
Utanç	İlköğretim	52	45,67	8,19	2,018	0,135
	Lise	91	44,68	7,83		
	Üniversite ve üstü	109	43,10	8,31		
İçe Yönelim Sorunları	İlköğretim	52	52,46	10,71	0,987	0,374
	Lise	91	54,79	9,57		
	Üniversite ve üstü	109	54,42	9,78		
Dışa Yönelim Sorunları	İlköğretim	52	48,87	6,41	0,531	0,589
	Lise	91	50,23	7,52		
	Üniversite ve üstü	109	49,66	8,25		
Diğer Sorunlar	İlköğretim	52	54,46	9,81	0,670	0,512
	Lise	91	54,29	7,82		
	Üniversite ve üstü	109	53,05	9,28		
Toplam Sorun	İlköğretim	52	155,79	22,06	0,570	0,566
	Lise	91	159,31	17,75		
	Üniversite ve üstü	109	157,13	20,93		

Baba eğitim durumu değişkeni analize uygun olması için yeniden kategorize edilmiştir. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, baba eğitim durumu değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.12. Akademik Başarı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Akademik başarı	n	$\bar{x}$	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Orta	110	52,37	6,36	0,319	0,750
	İyi	142	52,12	6,15		
Utanç	Orta	110	45,26	7,27	1,829	0,069
	İyi	142	43,38	8,70		
İçe Yönelim Sorunları	Orta	110	55,16	9,39	1,432	0,153
	İyi	142	53,37	10,25		
Dışa Yönelim Sorunları	Orta	110	49,24	7,77	-0,853	0,394
	İyi	142	50,06	7,52		
Diğer Sorunlar	Orta	110	54,54	8,70	1,181	0,239
	İyi	142	53,20	9,01		
Toplam Sorun	Orta	110	158,94	19,25	0,904	0,367
	İyi	142	156,63	20,66		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, akademik başarı değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.13. Dönem Sonu Alınan Belge Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Alınan belge	n	$\bar{x}$	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Takdir	189	52,54	6,12	1,368	0,173
	Teşekkür	63	51,30	6,50		
Utanç	Takdir	189	43,94	8,69	-0,879	0,380
	Teşekkür	63	44,98	6,25		
İçe Yönelim Sorunları	Takdir	189	54,63	9,83	1,331	0,184
	Teşekkür	63	52,71	10,06		
Dışa Yönelim Sorunları	Takdir	189	49,64	7,69	-0,224	0,823
	Teşekkür	63	49,89	7,47		
Diğer Sorunlar	Takdir	189	53,97	8,66	0,564	0,573
	Teşekkür	63	53,24	9,57		
Toplam Sorun	Takdir	189	158,24	19,97	0,821	0,412
	Teşekkür	63	155,84	20,34		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, dönem sonu alınan belge değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.14. Gençlerin Sosyal Medya Kullanımı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Sosyal medya	n	$\bar{x}$	ss	$t_{(250)}$	p
Suçluluk	Kullanıyor	215	52,31	6,33	0,500	0,618
	Kullanmıyor	37	51,76	5,68		
Utanç	Kullanıyor	215	44,31	7,88	0,491	0,624
	Kullanmıyor	37	43,59	9,65		
İçe Yönelim Sorunları	Kullanıyor	215	53,78	9,85	-1,448	0,149
	Kullanmıyor	37	56,32	10,07		
Dışa Yönelim Sorunları	Kullanıyor	215	49,49	7,50	-1,051	0,294
	Kullanmıyor	37	50,92	8,31		
Diğer Sorunlar	Kullanıyor	215	53,98	8,93	0,822	0,412
	Kullanmıyor	37	52,68	8,65		
Toplam Sorun	Kullanıyor	215	157,25	19,84	-0,748	0,455
	Kullanmıyor	37	159,92	21,35		

Yapılan Bağımız Örnek *t*-Testi sonucunda, gençlerin sosyal medya kullanımı değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.15. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Ölçek	Kardeş sayısı	n	$\bar{x}$	ss	$F_{(2,249)}$	p
Suçluluk	Tek çocuk	40	52,85	6,36	0,327	0,722
	Bir kardeş	133	52,26	5,50		
	İki kardeş ve üstü	79	51,87	7,29		
Utanç	Tek çocuk	40	45,78	8,38	0,906	0,406
	Bir kardeş	133	43,99	7,66		
	İki kardeş ve üstü	79	43,76	8,81		
İçe Yönelim Sorunları	Tek çocuk	40	56,40	8,88	1,674	0,190
	Bir kardeş	133	54,22	9,97		
	İki kardeş ve üstü	79	52,90	10,19		
Dışa Yönelim Sorunları	Tek çocuk	40	50,20	8,10	0,185	0,832
	Bir kardeş	133	49,77	7,25		
	İki kardeş ve üstü	79	49,33	8,08		
Diğer Sorunlar	Tek çocuk	40	54,63	8,61	0,710	0,492
	Bir kardeş	133	54,10	9,21		
	İki kardeş ve üstü	79	52,84	8,49		
Toplam Sorun	Tek çocuk	40	161,23	20,72	1,329	0,267
	Bir kardeş	133	158,09	20,09		
	İki kardeş ve üstü	79	155,06	19,56		

Kardeş sayısı değişkeni analize uygun olması için yeniden kategorize edilmiştir. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, kardeş sayısı

değişkenine göre ebeveynlerin Suçluluk-Utanç ölçeği, gençlerin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 4.16. Katılımcıların Suçluluk-Utanç Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

	Suçluluk	**Utanç**
İçe Yönelim Sorunları	0,15*	0,18**
Dışa Yönelim Sorunları	0,14*	0,18**
Diğer Sorunlar	0,15*	0,19**
Toplam Sorun	0,19**	0,24***

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Ebeveynlerin suçluluk ve utanç puanları ile gençlerin yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda suçluluk puanı ile içe yönelim sorunları (r=0,15; p<0,05), dışa yönelim sorunları (r=0,14; p<0,05), diğer sorunlar (r=0,15; p<0,05) ve ölçek toplam puanı (r=0,19; p<0,01) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuca göre ebeveynlerin suçluluk puanı arttıkça gençleri içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları, diğer sorunlar ve ölçek toplam puanı da artacak veya ebeveynlerin suçluluk puanı azaldıkça gençleri içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları, diğer sorunlar ve ölçek toplam puanı da azalacaktır.

Utanç puanı ile içe yönelim sorunları (r=0,18; p<0,01), dışa yönelim sorunları (r=0,18; p<0,01), diğer sorunlar (r=0,19; p<0,01) ve ölçek toplam puanı (r=0,24; p<0,001) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuca göre ebeveynlerin utanç puanı arttıkça gençleri içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları, diğer sorunlar ve ölçek toplam puanı da artacak veya ebeveynlerin utanç puanı azaldıkça gençleri içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları, diğer sorunlar ve ölçek toplam puanı da azalacaktır.

Tablo 4.17. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Toplam Puanlarının Yordayıcılarının İncelenmesi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	B	SH	Beta	t	p	F	R
İçe atım sorunları	*Sabit (a)*	44,370	3,399		13,055	0,000	8,562**	0,18
	Utanç	0,221	0,076	0,182	2,926	0,004		
Dışa atım sorunları	*Sabit (a)*	42,204	2,617		16,126	0,000	8,486**	0,18
	Utanç	0,170	0,058	0,181	2,913	0,004		
Diğer sorunlar	*Sabit (a)*	44,576	3,044		14,644	0,000	9,463**	0,19
	Utanç	0,208	0,068	0,191	3,076	0,002		

**p<0,01

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği alt boyut toplam puanlarının yordayıcılarının incelenmesi için yapılan regresyon analizine ebeveyn suçluluk ve utanç toplam puanları atanmış ve 'stepwise' yöntemi ile model tahmin edilmiştir. Kurulan ilk model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F_{(1,250)}$=8,562; p<0,01). Yapılan analiz sonucunda sadece utanç boyutunun anlamlı parametre olduğu görülmüştür ($t_{(250)}$=2,926; p<0,01). Utanç boyutu tek başına içe atım sorunları puanının %18'lik kısmını açıklamaktadır. Diğer parametreler sabit tutulduğunda, utanç puanındaki 1 birimlik artış içe atım sorunları puanını 0,22 birim arttırmaktadır.

Kurulan ikinci model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F_{(1,250)}$=8,486; p<0,01). Yapılan analiz sonucunda sadece utanç boyutunun anlamlı parametre olduğu görülmüştür ($t_{(250)}$=2,913; p<0,01). Utanç boyutu tek başına dışa atım sorunları puanının %18'lik kısmını açıklamaktadır. Diğer parametreler sabit tutulduğunda, utanç puanındaki 1 birimlik artış dışa atım sorunları puanını 0,17 birim arttırmaktadır.

Kurulan son model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F_{(1,250)}$=9,463; p<0,01). Yapılan analiz sonucunda sadece utanç boyutunun anlamlı parametre olduğu görülmüştür ($t_{(250)}$=3,076; p<0,01). Utanç boyutu tek başına diğer sorunlar puanının %19'luk kısmını açıklamaktadır. Diğer parametreler sabit tutulduğunda, utanç puanındaki 1 birimlik artış içe diğer sorunlar puanını 0,21 birim arttırmaktadır.

5 TARTIŞMA

Çalışmanın ilk bulgusunda kız katılımcıların içe yönelim sorunlarının oğlanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Literatür çalışmaları incelendiğinde kadınların içselleştirme sorunlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların daha çok duygusal yönelimli olmaları ve olaylar karşısında daha kırılgan olmaları duygu durum bozukları için risk faktörü olarak görülmektedir (Ünal, Küey, Güleç, Bekaroğlu, Evlice ve Kırlı, 2002). Yaşar (2007) kadınların toplumdaki yeri, atfedilen roller ve cinsiyet eşitsizliği gibi durumların kadınlardaki duygusal sorunların daha fazla olmasını açıkladığını aktarmıştır. Kayahan, Altıntoprak, Karabilgin ve Öztürk (2003) ise çevrenin etkisiyle kadınların öğrenilmiş çaresizlik, kendine güvensizlik ve aşağılık kompleksi gibi durumlar sonucunda içselleştirme sorunları yaşayabileceğini aktarmıştır. Ünal ve Özcan (2000) ise kadınlardaki hormonal değişiklikler ve geçiş dönemlerinin (doğum öncesi, doğum, doğum sonrası, regl dönemleri) fazlalığının duygu durum sorunlarının kadınlarda daha sık görülmesi ile ilişkili olduğunu açıklamıştır. Bu bağlamda çalışma sonucunda kızlarda içselleştirme sorunlarının erkeklere oranla daha yüksek olmasının biyolojik, bireysel ve sosyal bağlamlarda etkileri olan çok boyutlu bir durum olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin utanç düzeylerinin karşılaştırılmasında, annelerin utanç puanları babalardan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Elde edilen bulgu, çocuklar için temel bakım veren kişinin çoğunlukla anne olması faktörü ile açıklanabilir. Çocuklar daha çok anne ile iletişim kurmakta ve onunla etkileşime girmektedir (Deniz, 2006). Bu bağlamda anne çocuklar üzerinde daha fazla bir sorumluluk hissedebilir. Çocuklarının başarısızlık ve hatalarından kendine pay çıkaran anneler babalara oranla daha fazla utanç duyabilir. Ebeveyn olarak rollerini ve sorumluluklarını yerine getiremediği düşüncesi bu utanç duygusunda temel dinamik olarak düşünülebilir.

Sosyal medya kullanımı değişkeni için babaları sosyal medya kullanan çocuklarda dışa yönelim puanları anlamlı şekilde yüksektir. Babanın sosyal medya kullanımı çocuk ile arasındaki iletişimin kalitesini etkileyebilir. Empatik ve etkili bir iletişim ortamının sağlanamaması çocuğu babasından uzaklaştırabilir (Akşit, 2000).

Bu durum çocuğun babaya karşı içsel bir gerilim beslemesine ve bu gerilimi dışsallaştırma sorunları ile açığa vurması ile sonuçlanabilir. Diğer bir bağlam ise aile içi rollerin dağılımdaki sözel olmayan normlardır. Toplumsal kabul aşamasında anne çocuklarla ilgilenen birey baba ise evin reisi konumunda algılanmaktadır. Bu durum babanın sadece ihtiyaçların karşılanmasında etkin görev yapan bir rolde görülmesine neden olmaktadır. Babanın bu rolleri benimsemesi ve iletişimden uzaklaşan konuma yönelmesi de durumu çocuk için daha da zorlaştırmaktadır. Baba gittikçe otorite figürü olan ve korkulması gereken bir nesne olarak algılanabilir (Baran, 2004). Çocuk ise bu roldeki bir ebeveyn ile iletişim kuramadığından sorunlarını dışsallaştırma yolu ile çözümleme tercihinde bulunabilir.

Lise 1. sınıf öğrencisi çocukların annelerinde suçluluk ve utanç puanlarının lise 2, 3 ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin ebeveynlerine göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Literatür çalışmalarının incelenmesi sonucunda bu sonuca dair çalışmaya rastlanmamıştır. Elde edilen bulgu çocukların ergenlik yıllarının özellikleri ile açıklanabilir. Ergenlik sürecinde çocukların ilgi ve alakaları ebeveynlerinden uzaklaşarak akranlarına ve farklı alanlara kayabilmektedir (Şavlı, 2019). Bu noktada ebeveynler, anne ve babalık rollerindeki yanlışlara veya eksiklere yönelik kendilerine çıkarımlar yapabilir. Bu yorumların olumsuz olmasının ardından suçluluk ve utanç duygusu gelişebilir. Öte yandan çocukların liseye giriş sınavının sonuçlarının da ilgili bulguyu açıkladığı düşünülebilir. Ebeveynler çocuklarının sınav sonucu elde ettiği başarı veya başarısızlıklar için kendilerini suçluyor ve bundan utanç duyuyor olabilir. Bu bağlamda liseye yeni başlamış çocukların ebeveynlerindeki bu yüksek suçluluk ve utanç duygusu, sınavların sadece çocukları etkilemediği düşüncesini akla getirebilmektedir.

Üniversite ve üstü eğitim durumundaki annelerde suçluluk puanı anlamlı şekilde yüksektir. Eğitim durumunun yükselmesi ile birlikte bireyin olaylar üzerindeki farkındalık becerisi de artmaktadır. Olaylar üzerine daha nedensel düşünmeler ve çıkarımlar yapılabilmektedir (Bertoni ve Bodenmann, 2010). Bununla birlikte entelektüel becerilerde ve genel bilgi düzeyinde de genel bir artış görülmektedir. Birey daha çok bilgi almakta ve günlük pratiklerinde bunları uygulama şansına erişmektedir (Yalçın, 2004). Dolayısıyla annenin eğitimli olması ve olaylara yönelik farkındalığın yüksek olmasının çocuğun başarısını kontrol

edebileceği yönünde bir algıya yol açtığı düşünülebilir. Bu bilgiler ışığında yüksek öğrenimüzeyindeki annelerin çocuklarına yönelik abartılmış bir sorumluluk duygusu olduğu düşünülebilir. Bilgilerini ve tecrübelerini ebeveynliklerine yeterince yansıtamadıklarını düşünmeleri suçluluk duygusunun oluşmasında etkili olabilir. Eğitim düzeyindeki yükseklikle birlikte anne kendi potansiyelini çok fazla görebilir ve aldığı çıktılarla bu potansiyeli olumsuz yönde değerlendirerek suçluluk duyabilir. Bunun yanında literatür çalışmalarında bu durumun aksine bilgiler de bulunmaktadır. Artan eğitim düzeyi ile birlikte annenin çocuklarını yaşadıkları durumları kabul etmede daha başarılı olabildikleri aktarılmıştır. Durumu içselleştirme ve sorunu kendilerinde arayarak suçluluk duyma davranışları daha düşük seviyelerde yaşanabilmektedir (Şener, Tutlu ve Başgül, 2019).

Araştırmanın son bulgusunda ebeveyn suçluluk ve utanç puanları ile çocuklardaki içe yönelim ve dışa yönelim sorunları arasındaki pozitif yönlü ilişki elde edilmiştir. Bu bulgu ebeveynleri suçluluk ve utanç duygularındaki artışın çocuklardaki sorunlarda artışına neden olduğu veya suçluluk ve utanç duygularındaki azalmanın çocuklardaki sorunlarda azalmaya neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. Narsisizm normal ölçülerde kabul edilebilir ve her bireyde belirli bir oranda deneyimlenen kişilik özelliğidir. Ancak özellikle ebeveyn tutum ve davranışları bireyin narsisistik özelliklerini patolojik boyuta evirmektedir. Uyum bozucu ve patolojik narsisizm çocuklarda özellikle ergenlik ve sonrasındaki gelişim dönemlerinde içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarına neden olabilmektedir (Brummalman ve ark., 2015). Elde edilen bulgular literatür çalışmaları ile uyumludur. Alexander ve arkadaşları (1999) suçluluk ve utanç düzeyi yüksek ebeveynlerde çocuklarına karşı iletişimde kopukluk, baskıcı ve tutarsız tutumlar, öfke patlamaları ve engelleme gibi durumların görüldüğünü aktarmıştır. Bu gibi olumsuzluklar çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ise suçluluk ve utanç düzeyinin çocuklarla çatışmalarını arttırdığı, koruyucu ve baskıcı ebeveyn tutumlarını beslediği aktarılmıştır (Kılıç ve Şener, 2005; Kulaksızoğlu, 1989). Ebeveynlerin suçluluk ve utanç duygularının çocuklara yöneltilmesi çocukların bu davranışı öğrenmesi ile sonuçlanabilir. Ebeveynin duyduğu suçluluk ve utancın çocuğa bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak aktarımı ile çocuk sorunun kendisinden kaynaklandığına yönelik

çarpık bir algı geliştirebilir. Bu çarpık algının sonucunda kendisinin suçlu olduğu şeklinde düşünce yapıları ortaya çıkabilir (Trebby ve Bruno, 2012).

Elde edilen bulgular analitik kuramla da örtüşmektedir. Analitik kurama göre temel bakım verenden alınamayan ilgi ve sevgi çevreden alınmak suretiyle narsisistik özellikler gelişmektedir (Freud, 2017). Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarına karşı suçluluk ve utanç davranışları ebeveyn-çocuk ilişkisinin tam anlamıyla kurulamamasına ve çocuğun narsisistik özellikler geliştirerek bu ihtiyaçları çevreden tamamlamasına yöneltmektedir. Horney de benzer ebeveyn davranışlarının çocuklarda sahte kendilik yaratılmasında etkili olduğunu savunmuştur (Erdoğan ve Öztürk, 2018). Burada çocuk ebeveynlerin utanç ve suçluluk davranışları karşısında sevildiği ve değer gördüğü yönünde narsisistik bir benlik yaratabilir. Ebeveynlerin bu olumsuz tutum ve davranışları bilişsel kuramda da karşılık bulmaktadır. Çocuk ebeveynlerinden aldıkları dönütler sonrasında aşağı olma ve değersiz olma şeklinde çarpık bilişler geliştirebilir. Bunu takip eden ara inançlarda üstün olmalıyım, önemli olmalıyım şeklinde koşul cümleleri gelmektedir. Bu düşünce yapıları narsisistik kişiliğin temellerini oluşturabilmektedir (Koşan, 2015).

Bunlara ek olarak ebeveynlerin suçluluk ve utanç düzeyleri çocuklar için tutarsız ve dengesiz davranışlar olarak da yorumlanabilir. Çocuğun kişilik bütünlüğünün önünde engel olarak görülen bu durumlar bazı ruhsal ihtiyaçların karşılanmasının önüne geçmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları gibi yıkıcı narsisistik özellikler görülebilmektedir (Thomaes ve ark., 2013). Son olarak ebeveynlerin sergiledikleri suçluluk ve utanç tutumları ve bunun çocuklara yöneltilmesinin sonucunda, çocukların benlik saygısının oluşumu zedelenebilir. Bu durum çocuklarda kırılganlık ve aşağılık kompleksine neden olabilir. Bu durumla mücadele etmekte zorlanan çocuk ise abartılmış bir benlik algısı ile karşı çıkabilir. Kendini çok üstün ve değerli görme gibi durumlar aslında bu sürece dair bir savunma mekanizması olarak da değerlendirilebilir (Büyükgüngör, 2016).

6 SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuçlar

Yapılan çalışmada ebeveynlerin suçluluk-utanç düzeylerine ve çocuklarındaki içselleştirme-dışsallaştırma sorunlarına etki eden demografik değişkenler görülmüştür. Bunun yanında çocuklardaki içselleştirme-dışsallaştırma sorununlarının ebeveynlerin suçluluk-utanç duyguları ile ilişkileri de aktarılmıştır. Bu sonuç erken dönem çocuklukta yaşanabileceğk kırılganlıklar ve patolojik hassaslıklara dair literatür değerli bilgiler kazandırmıştır. Ayrıca çocuklarla yürütülen psikoterapi seanslarının daha işlevsel olması noktasında faydalı bulgular aktarılmıştır. Ebeveyn-çocuk etkileşiminin psikolojik yansımalarının daha iyi anlaşılmasında çalışmamızın sonuçları önemli görülmektedir.

6.2 Öneriler

Yapılan çalışmanın bulguları gerek ebeveynler gerek uzmanlar için bazı öneriler sunmaktadır. Öncelikle ebeveynlerin suçluluk ve utanç duyguları ile çocuklarda görülen davranışsal sorunlar arasındaki ilişkiler ebeveyn rollerinin önemini göstermektedir. Bu bağlamda anne ve babaların duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının çocuklarına yansıtma biçimleri noktasında daha bilinçli olmaları önerilmektedir. Bu bağlamda yapılacak eğitimler veya ebeveynlerin bireysel bilinçlenme noktasındaki adımları değerli olabilir. Bu noktada ebeveynlerin bireysel sorunları ve çarpık düşünce biçimleri için de gerek kişisel gerek eş ile birlikte uzman yardımı almasının çocuklar üzerinde pozitif etkileri olacağı düşünülmektedir. Uzmanlar için öneriler noktasında çocuklarda yürütülen terapi hizmetlerinde anne ve babanın suçluluk ve utanç duygularının terapi ortamında işlenmesi ve ailelere bu bağlamda psikoeğitim verilmesi sürece pozitif katkılarda bulunabilir. Çocuk-ebeveyn-uzman üçgeninde sorunların çözülmesi ve ortak bir iletişim dilinin oluşturulması çocuklarda görülen davranışsal problemlerin çözümü noktasında değerli katkılar sunabilir.

6.3 Kısıtlılıklar

Yapılan çalışmada anket veri toplama tekniğinin seçilmesi ve katılımcıların çalışmada yer almadaki gönülsüzlükleri bir kısıtlılık oluşturmuştur. Ayrıca ebeveyn-çocuk eşleştirmesi şeklinde bir çalışmanın yürütülmesi de veri toplama noktasında örneklemin geniş tutulmasının önündeki kısıtlılık olmuştur. Öte yandan kavramların çocuklar ve ebeveynler için hassas olması ve aile içi dinamiklerle ilişkili olması gibi sorunlar bireylerin kendilerini yansıtmaları noktasında kısıtlılık yaratmış olabilir.

KAYNAKLAR

Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. (1987). Manual for the Youth Self-Report. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.

Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. (1991). Child behavior checklist. *Burlington, 7*, 371-392.

Akbağ, M., & İmamoğlu-Erden, S. (2010). Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*i, *10*(2), 651-682.

Akıncı, İ. (2015). *The relationship between the types of narcissism and psychological well-being: The roles of emotions and difficulties in emotion regulation* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University, Ankara

Akıncı, İ., & Cesur Atintaş, M. (2020). Psychometric Properties of Turkish Compass of Shame Scale. *Psikoloji Çalışmaları, 40*(2), 361-383.

Akşit, S. (2000). Anne Baba ve Çocuklar Arasında İletişim. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *9*(2), 21-25.

Albayrak Kaymak, D. (1994). Kişiler arası davranış biçimlerine dualist bir bakış: içselleştirme ve dışsallaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(32). 35-46.

Alexander, B., Brewin, C.R., Vearnals, S., Wolff, G., & Leff, J. (1999). An investigation of shame and guilt in a depressed sample. *British Journal of Medical Psychology*, *72*(3), 323-38.

Algedik, P. (2015). Ergenler İçin Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin Türkçede Geçerlilik/Güvenilirliğinin Araştırılması ve 12-18 Yaş Arası Ergenlerde Utanç ve Suçluluk Duygularının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması (Uzmanlık Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde davranışsal sorunlar. *Adolesan Sağlığı 2, Sempozyum Dizisi*, *63*, 55-59.

American Psikiyatri Birliği. (2001). *Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı (3. Revizyon)*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

American Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı (4. Revizyon)*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük.* İstanbul: Kubbealtı Nesriyatı.

Bahçivan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 20*(55), 61-74.

Baran, A. G. (2004). Türkiye'de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (1), 31-42.

Barrett, K. C., Zahn-Waxler, C., & Cole, P. M. (1993). Avoiders vs. amenders: Implications for the investigation of guilt and shame during toddlerhood?. *Cognition & Emotion, 7*(6), 481-505.

Basile, B., & Mancini, F. (2011). Eliciting Guilty Feelings: A Preliminary Study Differentiating Deontological and Altruistic Guilt. *Psychology, 2*, 98-102.

Bastın, C., Harrıson, B.J., Davey, C.G., Moll, J., & Whıtıtle, S. (2016). Feelings of shame, embarrassment ve guilt and their neural correlates: A systematic review. *Neuroscience Biobehavioral Reviews,* 71, 455-471.

Bertoni, A., & Bodenmann, G. (2010). Satisfied and dissatisfied couples. *European Psychologist*, 15(3), 175-184.

Broucek, F. (1991). *Shame and the self*. New York: Guildford.

Brummelman, E., & Gürel, Ç. (2018). Childhood narcissism: A call for interventions. *Journal of Affective Disorders,* 244.

Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S.A., Castro, B.O., Overbeek, G., & Bushman, B.J. (2015), Origins of Narcissism in Children. *Psychological and Cognitive Sciences,* 112(12), 3659–3662.

Bugay, A., & Demir, A. (2011). Psychometric properties of the Turkish version of Trait Shame and Guilt Scale. *Eurasian Journal of Education Research, 45*,17-30.

Büyükgüngör, A. (2016). *The Turkish Adaptation of the Pathological Narcissism İnventory (PNİ)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Choy, G., & McInerney, V. (2005). Perfectionism, self-concept and self-evaluative emotions in Australian primary school students. In *Australian Association for Research in Education 2005 conference papers*.

Cirhinlioğlu, F.G., & Güvenç, G. (2011). Shame proneness, guilt proneness and psychopathology. *Journal of Human Sciences, 8*(1), 248-267.

Cohen, T. R., Wolf, S. T., Panter, A. T., & Insko, C. A. (2011). Introducing the GASP scale: A new measure of guilt and shame proneness. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*(5), 947-960.

Deniz, M. (2006). Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 22, 89-99.

Dolezal, L. (2012). Reconsidering the look in Sartre's being and nothingness. *Sartre Studies International*, *18*(1), 9-28.

Efthim, P. W., Kenny, M. E., & Mahalik, J. R. (2001). Gender role stress in relation to shame, guilt, and externalization. *Journal of Counselling & Development*, *79*, 430-438.

Einstein, D., & Lanning, K. (1998). Shame, guilt, ego development and the five- factor model of personality. *Journal of Personality*, *66*(4), 555-582.

Eldoğan, D. (2016). Hangi Narsizm?: Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsizmin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Gözden Geçirme, *Türk Psikoloji Yazıları*, *19*(37), 1-10.

Enç, M. (1990). Ruhbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Karatepe Yayınları.

Erdoğan, A. (2019). *Çocuklarda mükemmeliyetçiliğin utanç ve suçluluk duygularını yordayıcılığı üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Erdoğan, B., & Öztürk, E. (2018). Ruhsal Travmanın Aktarımında Narsisizm. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3*(3), 11-19.

Freud, S. (2017). *Narsizm üzerine ve Schreber vakası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Garnefski, N, Kraaij, V.ve Van Etten, M. (2005). Specificity of relations between adolescents' cognitive emotion regulation strategies and Internalizing and Externalizing psychopathology. *Journal of Adolescence, 28*(5), 25-36.

Gevrekçi A.Ö, Çırakoğlu O.C. (2017). Suçluluk ve utanç duyguları üzerine kavramsal, nöropsikolojik ve psikopatolojik bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları, 20*(40), 89- 105.

Gilligan, J. (2003). Shame, guilt, and violence. *Social Research: An International Quarterly*, *70*(4), 1149-1180.

Gürsu, O., & Apaydın, Ç. (2016). Narsizm ile özgüven arasındaki ilişkide İslami eğilimin aracılık rolü. *EKEV Akademi Dergisi*, *20*(66), 551-562.

Hafız, B.E.K., Gülveren, H., & Şen, B. (2012). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerle Normal Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Atılganlık, Suçluluk ve Utanç Düzeyleri Bakımından İncelenmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling 1300-7432, 1*(2), 1-7.

Karaaziz, M., & Atak, İ. E. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi,* 1(2), 44-59.

Karakuş, Ç. (2017). *Lise öğrencilerinde psikolojik savunmalar açısından narsisizm ve benlik saygısının karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Kayahan, B., Altıntoprak, E., Karabilgin, S., & Öztürk, Ö. (2003). On beş-kırk dokuz yaşları arasındaki kadınlarda depresyon prevalansı ve depresyon şiddeti ile risk faktörleri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4*(4), 208-219.

Kernberg, O. F. (2012). *The inseparable nature of love and aggression: Clinical and theoretical perspectives*. New York: American Psychiatric Pub.

Kılıç, B.G. ve Şener, Ş. (2005). DEHB olan çocuklarda karşıt olma-karşı gelme bozukluğu/davranış bozukluğu eş hastalanımında aile işlevleri ve psikososyal değişkenlerin karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 16*, 21-28.

Kohut, H. (2012). *Psikanaliz Nasıl Sağaltır*. F. Büşra Helvacıoğlu (Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.

Koşan, Y. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanımının Narsisizm ve Saldırganlık Düzeyleri ile İlişkisinin İncelenmesi*: *Van* (Yüksek Lisans Tezi). Malazgirt Üniversitesi, Muş

Krusemark, E. A., Lee, C., & Newman, J. P. (2015). Narcissism dimensions differentially moderate selective attention to evaluative stimuli in incarcerated offenders. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 6*(1), 12-24.

Kula, T. (2012). *Ergenlerde öfke duygusu; benlik algısı, tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme (Diyarbakır Örneklemi)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. M.U. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1*, 71-87.

Labuschagne, N. (1996). *Narcissism, family of origin, and career self-efficacy: A comparative study of university students* (Master Thesis). University Of Natal, Pietermaritzburg.

Lewis, H. B. (1971). Guilt and shame in neurosis. New York: Guilford Press.

Lewis, M. (1995). Shame: The exposed self. New York: The Free Press.

Manongdo, J. A., ve García, J. I. R. (2007). Mothers' parenting dimensions and adolescent externalizing and internalizing behaviors in a low-income,

urban Mexican American sample. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*(4), 593–604.

Metin, G. (2013). *Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlerde olumsuz yaşam olayları ve duygusal-davranışsal uyum ilişkisinde özdenetimin aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Örs Gevrekçi, A., & Çırakoğlu, O. (2017). Suçluluk ve utanç duyguları üzerine kavramsal, nöropsikolojik ve psikopatolojik bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları, 20*(40), 89-105.

Özdemir, H.E. (2017). *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişki: reddedilme duyarlılığının aracı rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.

Özözen Danacı, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin çocuk narsisizmi ile çocukluk dönemi mutluluk ve huzur anıları arasındaki ilişki. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(12), 13-25.

Pulver, S. E. (1970). Narcissism: The term and the concept. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 18*(2), 319-341.

Rönnlund, M. ve Karlsson, E. (2006). The relation between dimensions of attachment and internalizing or externalizing problems during adolescence. *The Journal of Genetic Psychology, 167*, 47-63

Sahin, N.H., & Sahin, N. (1992). *Adolescent Guilt, Shame and Depression in Relation to Sociotropy and Autonomy*, World Congress of Cognitive Therapy, June 17-23, Toronto, Canada.

Sarıca, F. (2019). *Narsisizm tipleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide duygusal zekanın aracı rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul

Sedikides, C. (2021). In search of Narcissus. *Trends in Cognitive Sciences, 25*(1), 67-80.

Sığrı, Ü., Tabak, A., & Sağır, A. (2010). Çalışanlarda suçluluk ve utanç duygusunun cinsiyet yaş durumuna göre mukayesesi ve örgütlerde utanç yönetiminin kullanılması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11*(1), 71-85.

Spero, M. H. (1984). Shame-An Object-relational Formulation. *Psychoanalytic Study of the Child, 39*, 259-282.

Stormount, M. (1998). Family factors associated with externalizing disorders in preschoolers. *Journal of Early Intervention, 21*, 323-251.

Şavlı, A. K. (2019). 12-14 yaş arası ergenlerde internet bağımlılığı ve öz bilinçlilik duygulanımları. *Journal of Social Sciences And Education, 2*(1), 173-186.

Şener, G., & Özkoçak, Y. (2013). Sosyal Ağlarda Görünür Olmak: Facebook Fotoğraflarında Bireyin Kendini Sunum Stratejileri, Sosyal Medya ve Ağ Toplumu-2. Can Bilgili ve Gülüm Şener (Ed.). *Kültür, Kimlik, Siyaset içinde* (121-154). İstanbul: Beslenme Saati Kitapları.

Şener, Ö., Tutlu, M. G., & Başgül, Ş. S. (2019). Gelişim Geriliği Olan Çocukların Annelerinin Suçluluk ve Utanç Düzeyleri ile Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 36-55.

Tam, E. M., Lam, R. W., Robertson, H. A., Stewart, J. N., Yatham, L. N., & Zis, A. P. (1997). Atypical depressive symptoms in seasonal and non-seasonal mood disorders. *Journal of affective disorders*, *44*(1), 39-44.

Tangney, J. P., & Salovey, P. (1999). Problematic social emotions: Shame, guilt, jealousy, and envy. In R. M. Kowalski & M. R. Leary (Eds.), *The social psychology of emotional and behavioral problems: Interfaces of social and clinical psychology* (pp. 167–195). American Psychological Association.

Tangney, J. P., Wagner, P., Fletcher, C., & Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, *62*(4), 669- 679.

TDK, (2022). Türkçe Sözlük. 17.05.2022 tarihinde erişildi. https://sozluk.gov.tr/

Tekneci, M. (2020). *Kırılgan narsisizm ve onay bağımlılık ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.

Thomaes, S., Brummelman, E., Reijntjes, A., & Bushman, B. (2013). When narcissus was a boy: Origins, nature and consequences of childhood narcissism. *Child Development Perspectives*, *7*(1), 22-26.

Treeby, M., & Bruno, R. (2012). Shame and guilt-proneness: Divergent ımplications for problematic alcohol use and drinking to cope with anxiety and depression symptomatology. *Personality ve Individual Difference, 53*(5), 613-617.

Ünal, S., & Özcan, E. (2000). Depresyonda hazırlayıcı, ortaya çıkarıcı ve koruyucu etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *1*(1), 41-48.

Ünal, S., Küey, L., Güleç, C., Bekaroğlu, M., Evlice, Y. E., & Kırlı, S. (2002). Depresif bozukluklarda risk etkenleri. *Klinik Psikiyatri*, *5*(1), 8-15.

Velleman, J. D. (2001). The genesis of shame. *Philosophy and Public Affairs, 30*(1), 27-52.

Yalçın, H. (2014). Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 250-262.

Yalım, Ö. (1998). *Türkçe'de Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü.* Ankara: İmge Kitabevi.

Yaşar, M. R. (2007). Depresyonun kadınlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(2), 251-281.

EKLER

Ek 1 – Kişisel Bilgi Formu

1.) Cinsiyetiniz:

( ) Kadın ( ) Erkek

2.) Yaşınız: …….

3.) Öğrenim gördüğünüz yer: ……..

4.) Sınıf düzeyiniz:

( ) Lise Hazırlık ( ) 9. sınıf ( ) 10. sınıf ( ) 11. sınıf ( ) 12. sınıf

5.) Okul Türünüz Nedir?

( ) Anadolu lisesi ( ) Fen lisesi ( ) Imam hatip lisesi ( ) Meslek lisesi

6.) Anneniz sosyal medya kullanıyor mu?

( ) Evet ( ) Hayır

7.) Babanız sosyal medya kullanıyor mu?

( ) Evet ( ) Hayır

8.) Annenizin eğitim durumu:

( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( ) Lisansüstü

( ) Okul mezunu değil ( ) Okuryazar

9.) Babanızın eğitim durumu:

( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( ) Lisansüstü

( ) Okul mezunu değil ( ) Okuryazar

10.) Ailenizin aylık ortalama gelir düzeyi:

( ) 2000 TL' ye kadar ( ) 2000- 5000 TL arası

( ) 5000- 10000 TL arası ( ) 10000 TL üzeri

11.) Akademik başarınız:

( ) Kötü ( ) Orta ( ) Iyi

12.) Aşağıdaki belgelerden hangisine sahipsiniz?

( ) Takdir ( ) Teşekkür ( ) Hiçbiri

13.) Yaşadığınız yerde (ev-yurt) internet bağlantısı var mı?

( ) Var ( ) Yok

14.) Sosyal Medya Kullanıyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır

15.) Sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

( ) Facebook ( ) Twitter ( ) Instagram

( ) Youtube ( ) Watsapp ( ) Diğer

16.) Kaç Kardeşsiniz?

( ) Tek Çocuğum ( ) BirKardeşim Var

( ) İki Kardeşim Var ( ) İkiden Fazla Kardeşim Var

Ek 2 – Suçluluk Utanç Ölçeği

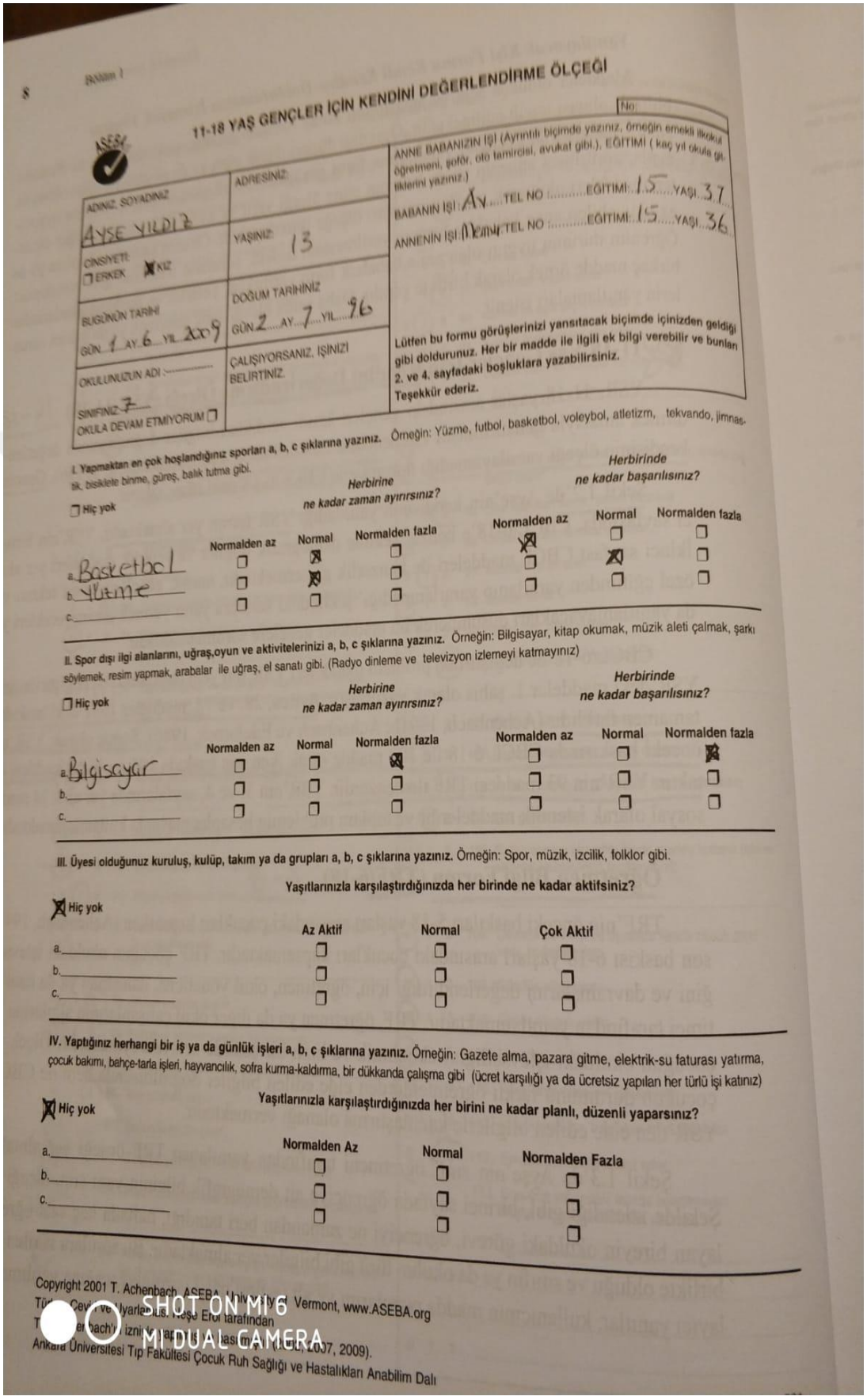
Bu ölçeğin amacı bazı duyguların hangi durumlarda ne derece yoğun olarak yaşandığını belirlemektir. Aşağıda bazı olaylar verilmiştir. Bu olaylar sizin başınızdan geçmiş olsaydı, ne kadar rahatsızlık duyardınız. Lütfen her durumu dikkatle okuyup öyle bir durumda ne kadar rahatsızlık duyacağınızı aşağıdaki ölçekten yararlanarak maddelerin yanındaki sayıların üzerine (X) işareti koyarak belirleyiniz.

1. Hiç rahatsızlık duymazdım
2. Biraz rahatsızlık duyardım
3. Oldukça rahatsızlık duyardım
4. Epey rahatsızlık duyardım
5. Çok rahatsızlık duyardım

	Sizi ne kadar rahatsız eder? Hiç				Çok
1. Bir tartışma sırasında büyük bir hararetle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek.	1	2	3	4	5
2. Evinizin çok dağınık olduğu bir sırada beklenmeyen bazı misafirlerin gelmesi.	1	2	3	4	5
3. Birinin size verdiği bir sırrı istemeyerek başkalarına açıklamak.	1	2	3	4	5
4. Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek şekilde size açıkça ilgi göstermesi.	1	2	3	4	5
5. Giysinizin, vücudunuzda kapalı tuttuğunuz bir yeri açığa çıkaracak şekilde buruşması ya da kıvrılması.	1	2	3	4	5
6. Bir aşk ilişkisi içinde sadece kendi isteklerinizi elde etmeye çalıştığınızı ve karşı tarafı sömürdüğünüzü fark etmeniz.	1	2	3	4	5
7. Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da bir yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak.	1	2	3	4	5
8. Uzman olmanız gereken bir konuda, bir konuşma yaptıktan sonra dinleyicilerin sizin söylediğinizin yanlış olduğunu göstermesi.	1	2	3	4	5
9. Çok işlek bir iş merkezinin bulunduğu bir köşede herkesin size bakmasına sebep olacak bir olay yaşamak.	1	2	3	4	5
10. Lüks bir restoranda çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğinizin fark edilmesi.	1	2	3	4	5

11. Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak.	1	2	3	4	5
12. İşçilerinizin sağlığına zarar vereceğini bildiğiniz halde, bir yönetici olarak çalışma koşullarında bir değişiklik yapmamak	1	2	3	4	5
13. Sözlü bir sınav sırasında kekelediğiniz ve heyecandan şaşırdığınızda, hocanın sizin bu halinizi kötü bir sınav örneği olarak bütün sınıfa göstermesi.	1	2	3	4	5
14. Tanıdığınız birinin sıkıntıda olduğunu bildiğiniz ve yardım edebileceğiniz halde yardım etmemek.	1	2	3	4	5
15. Bir partide yeni tanıştığınız insanlara açık saçık bir fıkra anlattığınızda birçoğunun bundan rahatsız olması.	1	2	3	4	5
16. Akılsızca, bencilce ya da gereksizce büyük bir harcama yaptıktan sonra ebeveyninizin mali bir sıkıntı içinde olduğunu öğrenmek.	1	2	3	4	5
17. Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığınız halde arkadaşınızın hırsızlık yapanın siz olduğunuzu hiçbir zaman anlamaması.	1	2	3	4	5
18. Bir davete ya da toplantıya rahat gündelik giysilerle gidip herkesin resmi giyindiğini görmek.	1	2	3	4	5
19. Bir yemek davetinde bir tabak dolusu yiyeceği yere düşürmek.	1	2	3	4	5
20. Herkesten sakladığınız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkarılması.	1	2	3	4	5
21. Bir kişiye hak etmediği halde zarar vermek.	1	2	3	4	5
22. Alış-veriş sırasında paranızın üstünü fazla verdikleri halde sesinizi çıkarmamak.	1	2	3	4	5
23. Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek.	1	2	3	4	5
24. Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak.	1	2	3	4	5

Ek 3 – 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18)

8 Bölüm I

11-18 YAŞ GENÇLER İÇİN KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

No:

ASEBA

ADINIZ, SOYADINIZ: AYSE YILDIZ	ADRESİNİZ:	ANNE BABANIZIN İŞİ (Ayrıntılı biçimde yazınız, örneğin emekli ilkokul öğretmeni, şoför, oto tamircisi, avukat gibi.). EĞİTİMİ (kaç yıl okula gittiklerini yazınız.)
CİNSİYETİ: ☐ ERKEK ☒ KIZ	YAŞINIZ: 13	BABANIN İŞİ: AV. TEL NO :.....EĞİTİMİ: 15 YAŞI: 37
BUGÜNÜN TARİHİ: GÜN 1 AY 6 YIL 2009	DOĞUM TARİHİNİZ: GÜN 2 AY 7 YIL 96	ANNENİN İŞİ: TEL NO :.....EĞİTİMİ: 15 YAŞI: 36
OKULUNUZUN ADI :..... SINIFINIZ: 7 OKULA DEVAM ETMİYORUM ☐	ÇALIŞIYORSANIZ, İŞİNİZİ BELİRTİNİZ.	**Lütfen bu formu görüşlerinizi yansıtacak biçimde içinizden geldiği gibi doldurunuz. Her bir madde ile ilgili ek bilgi verebilir ve bunları 2. ve 4. sayfadaki boşluklara yazabilirsiniz. Teşekkür ederiz.**

I. Yapmaktan en çok hoşlandığınız sporları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Yüzme, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi.

☐ Hiç yok

	Herbirine ne kadar zaman ayırırsınız?			*Herbirinde ne kadar başarılısınız?*		
	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a. Basketbol	☐	☒	☐	☒	☐	☐
b. Yüzme	☐	☒	☐	☐	☒	☐
c.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

II. Spor dışı ilgi alanlarını, uğraş,oyun ve aktivitelerinizi a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Bilgisayar, kitap okumak, müzik aleti çalmak, şarkı söylemek, resim yapmak, arabalar ile uğraş, el sanatı gibi. (Radyo dinleme ve televizyon izlemeyi katmayınız)

☐ Hiç yok

	Herbirine ne kadar zaman ayırırsınız?			*Herbirinde ne kadar başarılısınız?*		
	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a. Bilgisayar	☐	☐	☒	☐	☐	☒
b.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

III. Üyesi olduğunuz kuruluş, kulüp, takım ya da grupları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Spor, müzik, izcilik, folklor gibi.

☒ Hiç yok

	Yaşıtlarınızla karşılaştırdığınızda her birinde ne kadar aktifsiniz?		
	Az Aktif	Normal	Çok Aktif
a.	☐	☐	☐
b.	☐	☐	☐
c.	☐	☐	☐

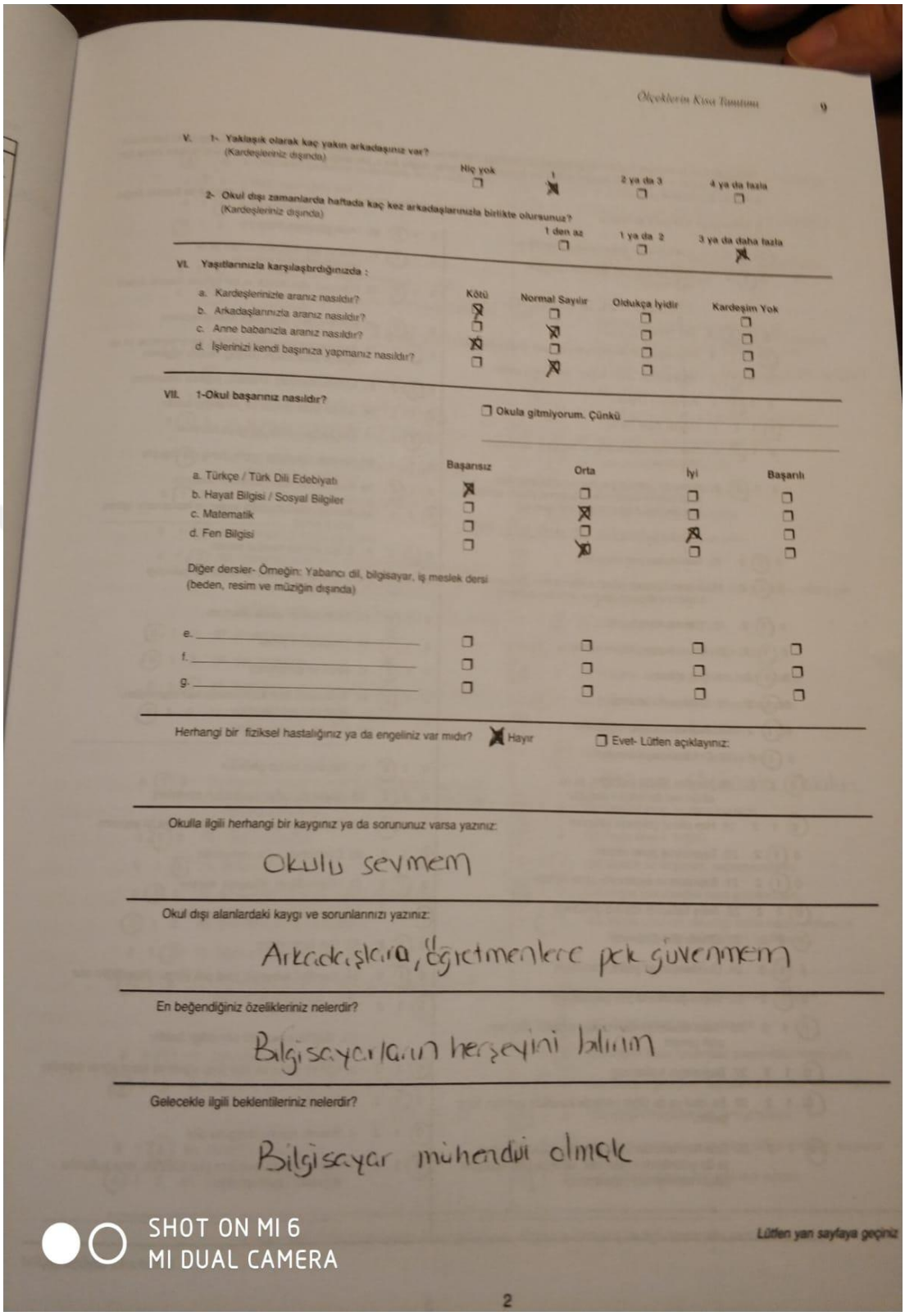
IV. Yaptığınız herhangi bir iş ya da günlük işleri a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Gazete alma, pazara gitme, elektrik-su faturası yatırma, çocuk bakımı, bahçe-tarla işleri, hayvancılık, sofra kurma-kaldırma, bir dükkanda çalışma gibi (ücret karşılığı ya da ücretsiz yapılan her türlü işi katınız)

☒ Hiç yok

	Yaşıtlarınızla karşılaştırdığınızda her birini ne kadar planlı, düzenli yaparsınız?		
	Normalden Az	Normal	Normalden Fazla
a.	☐	☐	☐
b.	☐	☐	☐
c.	☐	☐	☐

Copyright 2001 T. Achenbach, ASEBA, University of Vermont, www.ASEBA.org
Türkçe Çevirisi ve Uyarlaması: Prof. Dr. Yeşim Erol tarafından
Thomas Achenbach'ın izniyle yapılmıştır. Basım Yılı: (2007, 2009).
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

SHOT ON MI 6
MI DUAL CAMERA

Ölçeklerin Kısa Tanıtımı 9

V. 1- Yaklaşık olarak kaç yakın arkadaşınız var?
(Kardeşleriniz dışında)

Hiç yok	1	2 ya da 3	4 ya da fazla
☐	☒	☐	☐

2- Okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarınızla birlikte olursunuz?
(Kardeşleriniz dışında)

1 den az	1 ya da 2	3 ya da daha fazla
☐	☐	☒

VI. Yaşıtlarınızla karşılaştırdığınızda :

	Kötü	Normal Sayılır	Oldukça İyidir	Kardeşim Yok
a. Kardeşlerinizle aranız nasıldır?	☒	☐	☐	☐
b. Arkadaşlarınızla aranız nasıldır?	☐	☒	☐	☐
c. Anne babanızla aranız nasıldır?	☒	☐	☐	☐
d. İşlerinizi kendi başınıza yapmanız nasıldır?	☐	☒	☐	☐

VII. 1-Okul başarınız nasıldır?

☐ Okula gitmiyorum. Çünkü _____

	Başarısız	Orta	İyi	Başarılı
a. Türkçe / Türk Dili Edebiyatı	☒	☐	☐	☐
b. Hayat Bilgisi / Sosyal Bilgiler	☐	☒	☐	☐
c. Matematik	☐	☐	☒	☐
d. Fen Bilgisi	☐	☒	☐	☐

Diğer dersler- Örneğin: Yabancı dil, bilgisayar, iş meslek dersi (beden, resim ve müziğin dışında)

e. _____	☐	☐	☐	☐
f. _____	☐	☐	☐	☐
g. _____	☐	☐	☐	☐

Herhangi bir fiziksel hastalığınız ya da engeliniz var mıdır? ☒ Hayır ☐ Evet- Lütfen açıklayınız:

Okulla ilgili herhangi bir kaygınız ya da sorununuz varsa yazınız:

Okulu sevmem

Okul dışı alanlardaki kaygı ve sorunlarınızı yazınız:

Arkadaşlara, öğretmenlere pek güvenmem

En beğendiğiniz özellikleriniz nelerdir?

Bilgisayarların herşeyini bilirim

Gelecekle ilgili beklentileriniz nelerdir?

Bilgisayar mühendisi olmak

SHOT ON MI 6
MI DUAL CAMERA

Lütfen yan sayfaya geçiniz

2

Aşağıda gençleri tanımlayan maddelerin bir listesi bulunmaktadır. Her bir madde sizin **şu andaki ya da son 6 ay** içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için **çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen ya da biraz doğru ise 1, hiç doğru değilse 0** sayılarını yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0: Doğru Değil (Bildiğiniz kadarıyla) **1: Bazen ya da Biraz Doğru** **2: Çok ya da Sıklıkla Doğru**

0 (1) 2 1. Yaşımdan çok daha çocuksu davranırım

0 (1) 2 2. Anne babamın izni olmadan içki içerim (açıklayınız):
Bazen bira içerim

0 1 (2) 3. Çok tartışırım

(0) 1 2 4. Başladığım etkinlikleri (oyunu, dersleri, işleri) bitiremem

0 1 (2) 5. Hoşlandığım, zevk aldığım çok az şey vardır

0 1 (2) 6. Hayvanları severim

(0) 1 2 7. Övünür, hava atarım

0 1 (2) 8. Bir konuya odaklanamam, dikkatimi uzun süre toplayamam

0 1 (2) 9. Kafamdan atamadığım, beni rahatsız eden bazı düşüncelerim vardır (mikrop bulaşma, simetri takıntısı, okul sorunları, bilgisayar gibi) (açıklayınız):
Mikroplarla bazım derde

0 (1) 2 10. Yerimde sakince oturamam

0 (1) 2 11. Gereken gayreti göstermeden, sırtımı tamamen büyüklere dayayıp herşeyi onlardan beklerim

0 (1) 2 12. Yalnızlık hissederim

0 (1) 2 13. Kafam karışık, zihnim bulanıktır

0 (1) 2 14. Çok ağlarım

0 (1) 2 15. Oldukça dürüstümdür

0 (1) 2 16. Başkalarına kötü davranırım

0 (1) 2 17. Çok fazla hayal kurarım

(0) 1 2 18. Kendimi bilerek incittiğim, ya da öldürmeyi denediğim olmuştur

(0) 1 2 19. Hep dikkat çekmeye çalışırım

0 (1) 2 20. Eşyalarıma zarar veririm

0 (1) 2 21. Başkalarının eşyalarına zarar veririm

(0) 1 2 22. Anne babamın sözünü dinlemem

(0) 1 2 23. Okulda söz dinlemem

0 (1) 2 24. Gerekenden az yerim, iştahsızım

0 (1) 2 25. Başka çocuklarla pek geçinemem

(0) 1 2 26. Hatalı davranışımdan dolayı suçluluk duymam, oralı olmam

(0) 1 2 27. Başkalarını kıskanırım

(0) 1 2 28. Ev, okul ya da diğer yerlerde kurallara uymam, karşı gelirim

(0) 1 2 29. Bazı hayvanlardan, durumlardan (yüksek yerler), ya da ortamlardan (asansör, karanlık gibi) korkarım (okulu katmayınız) (açıklayınız):

0 1 (2) 30. Okula gitmekten korkarım

0 1 (2) 31. Kötü bir şey düşünebileceğim ya da yapabileceğimden korkarım

0 1 (2) 32. Kusursuz, dört dörtlük ve her konuda başarılı olmam gerektiğine inanırım.

0 1 (2) 33. Kimsenin beni sevmediği hissine kapılırım

0 (1) 2 34. Başkalarının bana karşı olduğu, zarar vermeye ya da açığımı yakalamaya çalıştığı hissine kapılırım

0 (1) 2 35. Kendimi değersiz, önemsiz, yetersiz hissederim

(0) 1 2 36. Sık sık kaza sonucu bir yerlerimi incitirim

0 (1) 2 37. Çok kavga ederim, kavgaya karışırım

0 (1) 2 38. Benimle çok dalga geçilir, bana çok sataşılır

0 (1) 2 39. Başı belada olan çocuklarla dolaşırım

(0) 1 2 40. Başkalarının işitmediği sesler ve konuşmalar işitirim (açıklayınız):

0 (1) 2 41. Düşünmeden hareket ederim

0 1 (2) 42. Başkaları ile birlikte olmaktansa yalnızlığı tercih ederim

0 1 (2) 43. Yalan söyler ya da aldatırım

0 1 (2) 44. Tırnaklarımı yerim

0 1 (2) 45. Sinirli ve gerginimdir

0 1 (2) 46. Bedenimin bazı kısımlarında kas seyirmeleri, tikler olur (açıklayınız)

0 1 (2) 47. Geceleri kabus görürüm

0 1 (2) 48. Başka çocuklar tarafından sevilmem

0 1 (2) 49. Bazı şeyleri pek çok çocuktan daha iyi yaparım

(0) 1 2 50. Çok korkak ve kaygılıyımdır

0 (1) 2 51. Başım döner, gözlerim kararır

(0) 1 2 52. Kendimi çok suçlu hissederim

0 (1) 2 53. Çok fazla yerim

0 (1) 2 54. Kendimi sebepsiz yere çok yorgun hissettiğim olur

(0) 1 2 55. Fazla kiloluyum

56. ***Sağlık sorunum olmadığı halde;***

(0) 1 2 a. Ağrı ve sızılarım olur (baş ağrısı ve karın ağrısı dışında)

0 (1) 2 b. Baş ağrılarım olur

(0) 1 2 c. Bulantı, kusma duygusu olur

(0) 1 2 d. Gözle ilgili şikayetlerim olur (Gözlük, lens kullanma dışında) (açıklayınız):

SHOT ON MI 6
MI DUAL CAMERA

0: Doğru Değil (Bildiğiniz kadarıyla) 1: Bazen ya da Biraz Doğru 2: Çok ya da Sıklıkla Doğru

0 1 2 e. Döküntüler, pullanma ya da başka cilt sorunlarım olur
0 1 2 f. Mide- karın ağrısı olur
0 1 2 g. Kusmalarım olur
0 1 2 h. Diğer (açıklayınız):

0 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, vururum
0 1 2 58. Derimi ya da vücudumu yolar, saç ve kirpiğimi koparırım (açıklayınız): Yaralarımı kanatırım
0 1 2 59. İyi bir arkadaş olabilirim
0 1 2 60. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım
0 1 2 61. Okul ödevlerimi tam ve iyi yapamam
0 1 2 62. El, kol, bacak hareketlerimi ayarlamada güçlük çekerim, sakarımdır
0 1 2 63. Yaşıtlarımdan çok, kendimden büyüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim
0 1 2 64. Yaşıtlarımdan çok, kendimden küçüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim
0 1 2 65. Konuşmayı reddettiğim olur
0 1 2 66. İstemeyerek de olsa, beli bazı hareketleri/davranışları tekrar tekrar yapar (ellerini defalarca yıkama, kapı kilidini tekrar tekrar kontrol etme gibi) (açıklayınız): Ellerimi defalarca yıkarım
0 1 2 67. Evden kaçarım
0 1 2 68. Çok bağırırım
0 1 2 69. Sırlarımı kendime saklarım, hiç kimseyle paylaşmam
0 1 2 70. Başka insanların var olmadığına inandığı şeyler görürüm (açıklayınız):
0 1 2 71. Topluluk içinde rahat değilimdir, başkalarının benim hakkımda ne düşünecekleri ve ne söyleyecekleriyle ilgili kaygı duyarım
0 1 2 72. Yangın çıkartırım
0 1 2 73. El becerilerim iyidir
0 1 2 74. Gösterişten hoşlanır, maskaralık yaparım
0 1 2 75. Çok utangaç ve çekingenim
0 1 2 76. Diğer çocuklardan daha az uyurum
0 1 2 77. Gece ve/veya gündüz diğer çocuklardan daha çok uyurum (açıklayınız):
0 1 2 78. Dikkatim kolayca dağılır
0 1 2 79. Konuşma problemim vardır (açıklayınız):
0 1 2 80. Haklarımı savunurum
0 1 2 81. Evden bir şeyler çalarım
0 1 2 82. Ev dışındaki yerlerden bir şeyler çalarım
0 1 2 83. İhtiyacım olmadığı halde pek çok şeyi biriktirirm (açıklayınız):
0 1 2 84. Diğer insanların tuhaf bulduğu, yadırgadığı davranışlarım vardır (eşyaların belli bir düzende ve sırada olmasını istemem gibi) (açıklayınız):
0 1 2 85. Diğer insanların tuhaf bulduğu, yadırgadığı düşüncelerim vardır (bazı sayıları, sözcükleri tekrarlama ve bunları zihnimden atamama gibi) (açıklayınız): Mikroplarla ilgili korkularım var
0 1 2 86. İnatçıyımdır
0 1 2 87. Ruhsal durumum ya da duygularım çabuk değişir
0 1 2 88. İnsanlarla birlikte olmaktan hoşlanırım
0 1 2 89. Şüpheciyimdir, kuşku duyarım
0 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşurum
0 1 2 91. Kendimi öldürmeyi düşünürüm
0 1 2 92. Başkalarını güldürmeyi severim
0 1 2 93. Çok konuşurum
0 1 2 94. Başkalarına rahat vermem, onlara sataşır, onlarla çok dalga geçerim
0 1 2 95. Çok çabuk öfkelenirim
0 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünürüm
0 1 2 97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim
0 1 2 98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanırım
0 1 2 99. Sigara içerim, tütün koklarım
0 1 2 100. Uyumakta zorlanırım (açıklayınız): Aklıma düşünceler takılır
0 1 2 101. Dersleri asar, okuldan kaçarım
0 1 2 102. Fazla enerjik değilim
0 1 2 103. Mutsuz ve üzgünüm, depresyondayım
0 1 2 104. Başka çocuklardan daha gürültücüyüm
0 1 2 105. Sağlık sorunum olmadığı halde madde kullanırım (içki ve sigarayı katmayınız) (açıklayınız):
0 1 2 106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışırım
0 1 2 107. Güzel şakalardan hoşlanırım
0 1 2 108. Hayatı kolay tarafından yaşamaktan hoşlanırım
0 1 2 109. Elimden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışırım
0 1 2 110. Karşı cinsiyetten biri olmayı isterim
0 1 2 111. Başkalarıyla kaynaşmaktan, birlikte olmaktan kaçınırım
0 1 2 112. Evhamlıyımdır, her şeyi dert ederim

Lütfen yukarıdaki maddelerin dışındaki duygu, düşünce, davranış ve ilgi alanlarınızı yazınız.

SHOT ON MI 6
MI DUAL CAMERA

Ek 4 – Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 25.08.2022-228517

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : E-69396709-050.01.04-228517 25.08.2022
Konu : Etik Kurul Kararı (Enes BİLGİ)

Sayın Enes BİLGİ

Üniversitemiz Etik Kurulu'nun 19.08.2022 tarih ve 2022/14 sayılı toplantısında alınan karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. A. Ercan GEGEZ
Rektör

Ek:Karar 03 (1 Sayfa)

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul 19/08/2022 tarih ve 2022/14 No'lu
Kurul Karar Örneği

KARAR NO-03: Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans programı öğrencisi **Enes Bilgi'ye** ait **"Ebeveynlerdeki Utanç ve Suçluluk Düzeyleri ile Çocuklarındaki İçselleştirme ve Dışsallaştırma Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"** isimli çalışması görüşüldü. **Yapılan görüşmeler sonucunda;** öğrenci Enes Bilgi'nin çalışmasının, raportörün görüşü doğrultusunda etik ilkelere uygun olduğuna katılanların oy birliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
Kurul Başkanı
ASLI GİBİDİR
22/08/2022

Ek 5 – Ölçek Kullanım İzinleri

Suçluluk-Utanç Ölçeği

Merhaba Enes,

Suçluluk-Utanç Ölçeği'ni araştırma amaçlı olarak kullanmanızda benim açımdan bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak sizden önemli ricam, Ölçeğin başka kopyalarını değil, size gönderdiğim kopyasını ve ölçeğin altında belirtilen kaynakları da kullanmanız ve gerekli referansı da çalışmanızda belirtmenizdir. Çalışmanızda başarılar dilerim

Prof.Dr.Nesrin Hisli Şahin adına

Gülşen Hisli

3 Ek

PSİKOLOG ENES BİLGİ
KONAK MAH. YILDIRIM CAD.
OLGUN SOKAK NO:48
NİLÜFER/BURSA

Mentis yayıncılık tarafından tercüme hakları satın alınan Achenbach Ampirik Temelli Değerlendirme Sistemi (ASEBA)" Okul Çağı Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçekleri adı altında Prof .Dr. Neşe Erol tarafından çevirisi yapılmıştır. Yayınlamış ölçekler Türkiye'de Mentis Yayıncılık tarafından basılmaktadır. ENES BİLGİ'ye çalışmalarında kullanılmak üzere izin verilmiştir.

Saygılarımla,

Tülay Güner

Yayınevi Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Enes BİLGİ, 2014 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi psikoloji bölümünden mezun olmuştur. Lisans eğitimi sırasında Kütahya Sevgi Evleri'nde ve Bakırköy Mazhar Osman Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde stajyer psikolog olarak görev almıştır.

2015 ve 2016 yıllarında psikoteknik değerlendirme merkezinde çalışmıştır.2017/2018 yıllarında Bitlis Tatvan'da askerliğini rehberlik ve danışmanlık merkezinde psikolog olarak görev yapmıştır.2019'da Kütahya Su özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışmıştır. 2021 yılında Esin Psikolojik Danışmanlık Merkezi'nin kuruluşunda yer almıştır.

Klinik anlamdaki çalışmalarına Esin Psikolojik Danışmanlık'ta devam etmektedir. Ergen ve yetişkinlerle terapi çalışmaları yapmaktadır. Terapi ekolü olarak analitik ekolü benimsemiştir.